

EL LAND – ART A L'EDUCACIÓ 0-3

L'EXPRESSIÓ LLIURE I LA COMPRENSIÓ DEL MEDI A TRAVÉS DE L'ART I LA NATURA

Paula CARDONA i RECHE

4art Curs

Montse Rierola De Mas

Grau en Mestre d'Educació Infantil

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic

17 de maig de 2013

Agraïments

Aquest treball i, en definitiva, projecte d'art i d'escola, ha estat possible sobretot gràcies a: Montse Rierola, la qual m'ha animat i acompanyat en tot moment en la realització del projecte; Mireia Roca que m'ha ajudat a adaptar aquest projecte a l'escola; les famílies dels infants que han viscut aquesta experiència, sense la seva participació l'essència d'aquest projecte no hagués estat igual; i a Alícia Casadesús per haver compartit amb mi les seves reflexions més profundes envers el Land – Art. En definitiva, gràcies per haver intervingut en el temps i espai idoni per fer possible aquest projecte, el qual ja forma part de tots.

Abstract

Actualment el *Land – Art* és un moviment poc conegut i difós en la vessant educativa. Aquest treball pretén treure a la llum i transmetre l'essència d'aquest moviment enriquidor cap als infants. Tant és així, que el *Land – Art* esdevé una eina d'aprenentatge innovadora en el primer cicle d'Educació Infantil a través d'una metodologia constructivista que involucra a tota la comunitat educativa: professionals, família i alumnes. L'objectiu del present projecte és l'ús d'aquest moviment com instrument d'aprenentatge per tal d'observar i analitzar uns resultats que s'han anat construint a partir d'una hipòtesi: “El *Land – Art* a l'Educació 0-3 fomenta l'expressió lliure i la comprensió del medi”.

En aquest treball trobarem, en primer lloc, el marc teòric del projecte; en segon lloc, el seu mètode d'investigació; en tercer lloc, la vessant pràctica del projecte; i, en quart i darrer lloc, les conclusions que reflecteixen la part comparativa entre el marc teòric i la part pràctica, on es finalitzarà amb les reflexions finals.

Paraules clau: *Land – Art*, educació, expressió lliure, medi ambient.

Abstract

Nowadays, *Land – Art* is not a too much known and widespread movement within the education field. This project aims to come to light and transmit the essence of this movement that enriches children. Such is the case that *Land – Art* becomes an innovative educational tool in the first cycle of Pre-school Education using constructivist methods involving the entire educational community: professionals, family and students. The objective of this project is to use this movement as a learning tool in order to observe and analyse the results that have been constructed from a hypothesis: “The *Land – Art* in 0-3 Education encourages the freedom of expression and the understanding of the environment”.

First of all, in this project, there is the theoretical framework; secondly, the method of investigation; thirdly, the practical side of the project; fourthly, the conclusion, which shows the comparison between the theoretical framework and the practical side, and, in the end, the final considerations.

Key words: *Land – Art*, education, freedom of expression, environment.

Índex

	Pàg.
1 Introducció	3
2 Contextualització de <i>Land – Art</i>	4
3 Concepte de <i>Land – Art</i>	6
4 Importància del pas del temps i l'espai en el <i>Land – Art</i>	8
5 Perejaume i Manuel Bellver, des d'una mirada conceptual	17
6 Què desenvolupa i potencia el <i>Land – Art</i> en el primer cicle d'Educació Infantil?.....	19
7 <i>Land – Art</i> a l'Escola Cooperativa el Puig d'Esparreguera	25
8 L'observació i la documentació pedagògica, per una pràctica reflexiva	26
9 Procés i mètode d'investigació del projecte <i>Land – Art</i>	27
9.1 Plantejament del problema	27
9.2 Objectius i/o hipòtesis	27
9.2.1 Objectius del projecte	27
9.2.2 Hipòtesi del projecte	28
9.3 Metodologia	28
9.3.1 Orientació metodològica	28
9.3.2 Dimensions o aspectes concrets de l'estudi	29
9.3.3 Instruments	29
9.3.4 Procediment	30
10 Projecte <i>Land – Art</i> dut a la pràctica	31
10.1 Presentació breu del centre i del grup-classe que experimentarà el projecte	31

10.2 Desenvolupament de les intervencions	31
10.3 Avaluació del projecte <i>Land – Art</i>	45
10.3.1 Descripció dels moments i instruments escollits per avaluar els progressos dels alumnes	45
10.3.2 Detall del grau d'assoliment dels objectius per part dels alumnes	45
11 Conclusions	48
12 Bibliografia	55
13 Annexos	57
13.1 Annex 1. Entrevista Alícia Casad.....	57
13.2 Annex 2. Programació prèvia	62
13.3 Annex 3. Canvis en la programació prèvia	74
13.4 Annex 4. Documentació pedagògica del projecte [CD]	76
13.5 Annex 5. Documentació fotogràfica de l'exposició de les escultures [CD]	76
13.5 Annex 6. Diàleg sorgit del vídeo <i>Rivers and tides</i> , d'Andy Goldsworthy	77

1 Introducció

En el present treball tindrem l'oportunitat de conèixer una proposta de treball centrada en l'àmbit de l'art i, concretament, del *Land – Art* per infants de l'etapa 0-3 anys, dins el nivell de P-2 dels nens i nenes de la Llar d'Infants Pit Roig, a Sant Pere de Vilamajor. Es pretén plasmar tota la consecució del treball realitzat, des de la seva planificació fins la seva execució i reflexió de cadascun dels passos tinguts en compte en el procés d'elaboració del projecte. És important donar importància als infants i valorar el seu rol participatiu, aspecte clau dins la proposta. Resulta interessant observar de forma transversal si la hipòtesi plantejada a l'inici del projecte ha estat afirmativa, o no, i quins processos d'enriquiment s'han produït per part de tots els agents involucrats, els quals resulten una peça clau en l'entesa del treball que es presenta. Així doncs, l'escola i tots els seus integrants (alumnes, famílies i mestres) han estat participants en un projecte creatiu i, alhora, que contempla totes les àrees del currículum de l'etapa.

El treball s'estructura de la següent manera: en primer lloc, *La contextualització de Land – Art*, on podrem ubicar el moviment artístic en una determinada època; en segon lloc, *El concepte de Land – Art*, gràcies a aquest apartat tindrem l'oportunitat de conèixer aquest terme; en tercer lloc, *La importància del pas del temps i l'espai en el Land – Art*, variables essencials d'aquest moviment artístic; en quart lloc, *Perejaume i Manuel Bellver, des d'una mirada conceptual*, artistes i, alhora, poetes que reflecteixen verbalment l'ànima de les coses; en cinquè lloc, trobem *Què desenvolupa i potencia el Land – Art en el primer cicle d'Educació Infantil?* Aquest apartat és rellevant per tal de copsar el poder educatiu que pot arribar a tenir el moviment artístic; en sisè lloc, *Land – Art a l'Escola Cooperativa el Puig d'Esparreguera*, un exemple de com el moviment artístic es pot introduir a les escoles exitosament; en setè lloc, *L'observació i la documentació pedagògica, per una pràctica reflexiva*, instruments claus en l'educació; en vuitè lloc i després de veure el marc teòric del projecte, *El procés i mètode d'investigació del projecte Land – Art*, on trobarem el plantejament del problema, els objectius/hipòtesi i la metodologia del projecte; en novè lloc i després de veure l'apartat metodològic, observarem *El projecte Land – Art dut a la pràctica*, on trobarem la presentació breu del centre i del grup-classe que experimentarà el projecte, el desenvolupament de les intervencions i l'avaluació del projecte *Land – Art*; en desè lloc, les *conclusions*, apartat on observarem la comparativa entre la part teòrica i la part pràctica, també les reflexions envers el projecte i la tasca educativa com a mestra i la resposta de la hipòtesi inicial del projecte; en onzè lloc, la *bibliografia*, on trobarem tots els referents bibliogràfics utilitzats en el present treball; i, en dotzè i últim lloc, els *Annexos*, apartat que complementa el treball amb informació extra.

2 Contextualització de *Land – Art*

A finals dels anys seixanta els artistes del *minimal* (afirmació literal de l'objecte) i de l'art *povera* (real percepció del contingent) substitueixen les formes fixes de la pintura i l'escultura per activitats més nòmades, tant de conceptes com d'espai o del procés de relació amb el públic; es produeix un pas decisiu en l'evolució de l'art contemporani. Un dels accents més importants de la seva travessa creativa és la qüestió de la temporalitat de la percepció, amenaçant així l'ordre disciplinari de l'estètica d'un art purament visual. En aquests paràmetres, l'actitud dels artistes d'aquests anys, com ara Donald Judd i Robert Morris, suposa una eficaç autocrítica focalitzada en l'anàlisi de les condicions perceptives i els límits convencionals de l'art. En conseqüència del caràcter reflexiu i complex d'aquests anys promou un art on sovint l'artista descriu la seva insatisfacció del seu paper com a individu; es qüestiona la manca de perspectives amb què l'art es mira a si mateix; resulta ser experiencial, és a dir que estableix una relació vital i dialèctica amb la realitat; l'obra d'art és autorreferencial, adreçant-se directament a la ment de l'espectador; i, en definitiva, substitueix a la història per la intensitat de l'experiència del present.

Els artistes i projectes que anomenen d'art a la natura en els anys seixanta i setanta, apareixen en un moment de canvis i de crisi de l'art. L'art a la natura es fixa en un moment crucial de l'art modern, just quan l'art es redefineix com a art: el desert, els cims nevats, les plantes rocoses, els prats, els boscos o les mines abandonades, ofereixen els sentiment d'un món on l'art pren un nou nom.

Les primeres manifestacions artístiques que es reuneixen a l'entorn del que anomenem *Land – Art*, art a la natura o art de la terra (*earth art*, *earthwork*), són temporànies de l'autocrítica de l'art i d'una consciència política sobre el caràcter fràgil i preciós de la natura. Però aquesta idea ecologista no és equivalent a totes les actuacions a la natura o amb elements de la natura, sinó que implica de diferent manera artistes i projectes. Per exemple, les gegantines excavacions que Michel Heizer realitza al desert, amb l'ajuda de sorolloses màquines i grans equips humans, no poden comparar-se a les caminades en solitari que fa Richard Long en paratges deshabitats o les transformacions del paisatge urbà d'Agnes Denes a Manhattan (plantant un camp de blat davant del World Trade Center) o les intervencions que l'artista brasiler Frans Krajcberg porta a terme en defensa dels boscos de l'Amazònia. Per a Heizer, com en el cas de Christo i d'altres projectes monumentals en espais naturals, l'art ha d'equiparar-se al progrés tecnològic i cal utilitzar grans mitjans per apropiat-se de noves experiències a la natura. En canvi, per a Long,

com per a Hamish Fulton, la natura permet una immersió (no una apropiació) en un nou registre d'experiències sobre el temps i l'espai que tenen més a veure amb l'espiritualitat que amb la tecnologia. El cas de Robert Smithson seria diferent, ja que tot i actuar de manera contundent dins la natura, les intervencions cerquen una relació més ecològica, més crítica, entre indústria i natura per tal de preservar l'essencial del medi natural, una condició més polititzada de la natura que l'apropa a les intervencions reivindicatives de Krajcberg. La percepció entròpica del món elaborada per Smithson mostra com el territori artístic a la natura no és sempre l'experiència d'una natura-refugi, una nova Arcàdia, sinó una presa de consciència de l'entorn generat per les societats postindustrials, una preocupació teòrica i política elaborada a partir de la natura.

Abans dels anys seixanta, anteriorment al *Land – Art*, el terme “natura” podia significar l'objecte a representar, fins i tot quan es referia a una natura morta; el terme natura s'entenia com a experiència oberta dels cinc sentits, una aparença tanmateix estudiada per les ciències naturals. Però amb el dialogisme autoreferencial de l'artista, l'art a la natura, amb la natura o a partir de la natura permet a l'home, el temps i a l'espai, sobretot, a viure una experiència conjunta, la qual va molt més enllà del minimalisme i el *povera*. Des d'aquesta posició, l'art contemporani practica una desconstrucció sistemàtica dels esquemes mentals que delimiten tradicionalment les fronteres de l'art constituint territoris de xoc on observar l'articulació entre els límits cognitius.

L'obra de *Land – Art* abandona el taller de l'artista, aquesta determinació comporta un contingut polític i l'art a la natura contribueix a parar el sistema del mercat resistint-se al fetitxisme de l'obra “mercaderia”, gestos que assenyalen una reivindicació del valor d'ús per sobre del valor de canvi. En aquesta mesura, tot art pertany a un lloc específic i afirmant aquesta especificitat el contingut es densifica més enllà dels aspectes formals. Com diu Morris, l'art erosiona tot el que intenta contenir-lo i usar-lo i, inevitablement, es filtra en els racons més contraris, toca el nervi més inhibat, troba i manté el que és contradictori sense esforç. Fer monticles de fulles (Goldsworthy), caminar (Long), deixar petges a la neu (Kern), construir edicles (Ross), fusionar-se amb la natura (Mendieta), construir jardins (Hamilton Finlay), o versificar les metàfores del paisatge (Perejaume), són exemple d'una nova i vasta poètica de la Terra, una nova forma d'habitar el Món.¹

¹ Casadesús, Alicia. (1998). *Llauró. 12 cites. Art i natura al Collsacabra 1998/99*. Vic: Eumo Editorial.

3 Concepte de *Land – Art*

El *Land – Art* és un terme americà sorgit en la dècada dels seixanta que va escollir l'artista Walter de Maria per a descriure les seves intervencions en el paisatge, i que s'ha estès per a denominar l'obra d'altres artistes. Cal dir que hi ha artistes com ara Richard Long, Michael Heizer, Robert Morris i Christo y Jeanne-Claude que no senten purament identificades les seves obres d'art amb la denominació de *Land - Art*. Malgrat tot, no es tracta de trobar un terme que substitueixi altres categoritzacions, com ara: *earthworks*, *art ambiental*... Sinó d'entendre que l'ordenació de l'art en estils i moviments és una estructura mental que s'ha realitzat, es realitza i es realitzarà en la història de l'art per tal de facilitar la identificació i classificació de les obres d'art. És a dir, la terminologia assignada és un nom que no denomina, sinó que únicament ens permet agrupar un conjunt d'obres en un context (en el cas de *Land – Art* normalment en un entorn natural amb materials que provenen del mateix entorn) on es desenvolupa una sèrie d'incidències que les relacionen. Per a Tonia Raquejo, « *Land – Art* no és, per tant, un moviment ni, òbviament, un estil; és una activitat artística circumstancial, la qual no té ni programes ni manifestacions estètiques ».²

Prèviament als anys setanta ja existien intervencions artístiques o intervencions en el paisatge, tot i que no estaven relacionades pel concepte de *Land – Art* perquè no posseïen el caràcter conceptual i l'art d'acció característic d'aquest moviment artístic. És a dir, el caràcter que determina el *Land – Art* no és que les obres d'art (anomenades, segons l'artista: entornament, instal·lació artística o intervenció en el paisatge) es realitzin a l'aire lliure només, sinó el seu concepte d'art i reflexions envers a l'espai i al temps (l'efímer com a tret característic principal de l'obra).

La veritable obra d'art, per als artistes de *Land – Art*, no és l'objecte artístic que resulta de l'acció, sinó el procés realitzat d'aquest, així com les relacions produïdes entre l'obra d'art i el subjecte que l'experimenta. Per tant, els sentiments, experiències, emocions, sentiments, vincles, entre d'altres, viscuts en el procés de producció de l'obra d'art són la veritable essència del *Land – Art*. Amb aquesta actitud que adopta el moviment artístic pretén no tant enfrontar-se a l'espai de la galeria (amb la qual es va associar al començament) sinó acabar amb el tràfic de l'art. Per a Tonia Raquejo «Es pot comerciar amb els objectes artístics, que el seu preu es fixe segons el valor artificial del mercat, però no es pot comerciar amb l'experiència ni es poden vendre sensacions. El *Land – Art* obliga al públic a introduir-se en un medi mental només des

² Raquejo, Tonia (2003). *Land Art*. San Sebastian: Nerea, 7.

del qual podrà abordar l'obra; només així podrà aconseguir-la. El procés de transacció mercantil no té ja un sentit d'adquisició. L'espectador pot apropiarse de l'obra d'art sense necessitat de posseir-la com un objecte-fetitxe ». ³

En conclusió, els dos trets característics principals del moviment artístic *Land – Art* són: per una banda, el caràcter processual de l'obra; i, per l'altre banda, l'exigència d'un espectador on la seva participació no sigui únicament passiva-contemplativa sinó, més bé, activa-especulativa. Tant el caràcter processual de l'obra com les accions produïdes per l'espectador dins de l'obra, queden testimoniats en documents que poden ser des de fotografies del lloc, plans, esbossos, mapes, gravacions audiovisuals que reflecteixin el desenvolupament de l'obra, fins i tot instal·lacions realitzades amb elements autòctons del lloc on s'ha intervingut.

³ Raquejo, Tonia (2003). *Land Art*. San Sebastian: Nerea, 14.

4 Importància del pas del temps i l'espai en el *Land – Art*

L'historiador George Kubler, especialitzat en civilitzacions antigues, va publicar *La configuración del tiempo* (1962), on proposa una nova manera de concebre la història de l'art que també va servir de marc pels treballs dels artistes involucrats en el moviment de *Land- Art*. Kubler, prenent tota activitat artística com forma de percebre l'univers, entenia la història de l'art sota un temps que ell va anomenar *topològic*, i que va diferenciar del biològic (descriu la nostra trajectòria vital: naixement, creixement, maduresa, decaïment i mort) i del cronològic (ens serveix per organitzar els esdeveniments un darrere l'altre, en ordre successius: passat, present i futur).

El *Land – Art* és fonamentalment un art cíclic, el qual es dona en un espai determinat; és a dir, les obres d'art posseeixen un caràcter processual, el qual permet fer visible i, alhora, adonar dels processos atmosfèrics i geològics i, simultàniament, del pas del temps. El grau d'aquestes variables ambientals i temporals canvien segons l'espai on hagi decidit l'artista interaccionar ell amb l'obra i representar la seva obra d'art. Per tant, tant l'espai com el temps resulten ser els elements claus de l'obra d'art.

La verdadera obra d'art es troba en el present, el ara, valorant així l'esdeveniment i la conseqüentment bellesa única i irrepetible que es produeix en el instant d'un espai determinat. Artistes com Walter de Maria, Richard Long, Robert Smithson, Wolfgang Laib, Andy Goldsworthy i Alícia Casadesús han emfatitzat i, així mateix, adonar al públic una suma d'accions (conseqüents de la interacció emocional amb l'entorn i/o la finalitat cercada) en un temps i un espai determinat. Per tant, el temps i espai van junts de la mà. És a dir, és essencial presenciar el moment i el lloc que es produeix l'acció, viure l'esdeveniment i integrar-la com a experiència pròpia per poder apreciar la bellesa de l'acció de l'instant efímer.

Excepcionalment, l'obra de Walter de Maria (americana, 1935), *Camp de llampecs*, (Nou Mèxic, 1974 – 1977), concentra la seva experiència en un instant. Però per aquest instant de Walter de Maria, hi ha mil processos en el *Land – Art*. De Maria crea una zona d'atracció energètica que quan els núvols passen per aquell lloc descarregant l'electricitat produint així un camp de trons i llampecs davant la presència del públic (veure fotografia 1):

Per l'artista aquest treball no és efímer sinó permanent. La terra és tan important com el cel, i insisteix que la relació entre ambdós és un dels aspectes més rellevants de la seva obra [...]. Aquesta desmaterialització de l'objecte artístic ha estat entesa per Paul Virilio com una premonició del què serà l'art del futur: vertiginós, sense objecte, sense documentació, pura sensació transmesa a través d'una xarxa invisible. En una paraula: energia.

Encara que la fotografia del llampec és un dels documents més mítics del Land art, el qual s'ha especulat molt envers la possibilitat de captar la bellesa del transcendent en un instant, De Maria adverteix que cap imatge pot reproduir la seva obra. Aquesta requereix la pròpia experiència empírica i en el lloc. Amb això rebutja radicalment el concepte de mimesis com copia de la naturalesa, que implica una representació de les coses i una experiència simulada.⁴

Fotografia 1: *Camp de llampecs* (Nou Mèxic, 1974 – 1977), de Walter de Maria.

L'obra de Richard Long (britànic, 1945), a través de les seves línies, cercles i petjades, repeteix una i una altra vegades diferents contextos (deserts i muntanyes, sobretot) amb la intenció de crear famílies de línies i cercles al llarg i ample del món, per a què puguin confondre's amb els ja anteriorment realitzats pels autòctons del lloc o per els seus avantpassats. La intervenció que realitza en el paisatge té com a finalitat superposar altres petjades i que d'altres vegin les seves i puguin també superposar-les. D'aquesta manera, Long crea un cicle vital en el temps, al igual que va passar en el *Recorriendo una línea en Perú* (1972), on els seus passos van seguir la trajectòria d'una de les marques deixades pels indis de Nazca (veure fotografia 7).

⁴ Raquejo, Tonia (2003). *Land Art*. San Sebastian: Nerea, 17

Fotografia 7: *Recurrent una línia en Perú* (Perú, 1972), de Richard Long.

El *Land – Art* insisteix en les superposicions entre el passat i el present en les seves obres, relacionant-les així en un temps cíclic, de renovació. Apart d'ubicar l'obra d'art en els mateixos espais que ho van fer els nostres avantpassats en el paleolític i el neolític, alguns artistes, a més, han volgut ubicar la seva obra en un temps ahistòric; és a dir, que els permeti jugar amb les fronteres de l'abans, l'ara i el després.

Wolfgang Laib (alemany, 1950) és un altre artista que representa un temps cíclic en les seves obres. Les obres de Laib són bàsicament: quadrats de pol·len, pedres de llet, cases d'arròs (fetes de marbre o de cera d'abella), pots i plats de pol·len. La seva premissa comuna és que tots els materials provenen del món de la natura. A més, mentre que en estat natural la llet, la pedra, el pol·len, la cera d'abella, l'arròs poden semblar estàtics, són substàncies vives que participen en els processos orgànics continus de la fecundació, el naixement, el creixement i la decadència (veure fotografia 3).

Fotografia 3: *Quadrat de pol·len d'avellaner* (Palacio de Cristal de Madrid, 2007), de Wolfgang Laib.

Laib treballa amb extrema delicadesa a l'hora de fer les composicions, així respectant les propietats naturals i estructurals de cadascun. Amb aquesta disciplina espiritual extrema, l'artista fa valorar: les qualitats relativament ingràvides i volàtils de les diferents classes de pol·len, el pes o la gravetat de la pedra, la liquiditat de la llet, l'ambivalent transparència - opacitat de la cera d'abell. Pel que fa a les configuracions que realitza amb les diferents substàncies, té igual d'importància la recollida dels elements sensibles a l'art, la seva composició, el resultat, com el renovament; és a dir, les etapes que viu el cicle sense fi de les seves obres (preparacions de les exposicions) totes posseeixen rellevància, ja que sense una no és possible l'altre. Cal dir, que hi ha una cosa que no roman en les obres d'art de Laib, el qual és l'obra d'art en sí; és a dir, les substàncies que utilitza l'artista per fer art no són permanents en el seu total estat i, per aquest motiu, aquestes es renoven, reneixen i recreant. Conseqüentment, cada obra d'art de Laib és única en un temps i un espai determinat; caracteritzant-la així pel seu caràcter efímer.⁵

Andy Goldsworthy (britànic, 1956) segueix una filosòfica transcendent i espiritual que li porta a descobrir els mecanismes de la naturalesa. La seva relació amb la naturalesa és tan íntima com la que manté Richard Long. Goldsworthy tant treballa amb gel que amb les fulles de les plantes, amb els talls, amb els pètals de les flors com qualsevol altre element natural. La seva norma fonamental és treballar amb les mans.

⁵ Wolfgang, Laib (1989). *Wolfgang Laib*. Barcelona: Fundació Joan Miró.

Goldsworthy realitza un treball de “desducament” de la seva mirada per tal de poder experimentar, manipular i, en definitiva, realitzar les seves accions (fruit de la interacció que estableix amb la natura i dels elements naturals) amb un mínim d'influència cultural i/o social prèvia. Segons Goldsworthy « Tenim a la natura molt entesa d'una determinada manera, en quant a forma, espai... En el moment que veiem i apreciem un canvi en ella ens sorprèn. Amb les meves obres cerco aquesta sorpresa, sense perdre mai l'encant natural que posseeix la natura i l'equilibri de l'espai ».⁶

La improvisació en Goldsworthy és un dels trets característics que determinen les seves obres. No obstant, els reals protagonistes de les obres de l'artista britànic, com els de totes les obres de *Land – Art*, és el temps i l'espai. Goldsworthy juga amb l'espai i temps per exemple amb l'obra que va fer en el documental *Rivers and tides: Andy Goldsworthy Working with Time* (2001), la qual el resultat final té forma d'ou (veure fotografia 4). Realitza aquesta peça en diferents espais, ja que opina que la sensació que ens transmet una obra canvia segons l'espai. Un cop feta, deixa passar el temps i, mentre aquest passa, Goldsworthy ho documenta.

Fotografia 4: Peça de pedres (Escòcia, 2001), d'Andy Goldsworthy.

⁶ *Rivers and tides: Andy Goldsworthy Working with Time* (2001) [DVD]. Finlàndia: Microcinema International DVD. 90 min.

A través de les seves obres, busca l'equilibri estètic fins a l'extrem que les converteix en fràgils. Malgrat l'efecte que donen les obres que no s'hagi necessitat cap esforç en realitzar l'obra, no és així: totes les seves obres estan realitzades a partir d'un procés (essència de les obres) i amb especial fluïdesa, fet que dóna energia i moviment en elles. Goldsworthy a partir de la documentació fotogràfica pot veure el procés, analitzar i posteriorment comprendre que ha fet. Pren vital importància la documentació fotogràfica per a l'artista britànic, forma part de l'obra i, conseqüentment, es necessita una de l'altra per poder gaudir i entendre plenament l'obra.⁷

Voler gaudir del resultat final de l'obra és impossible perquè l'obra *Land – Art* està en constant canvi. Per exemple, Robert Smithson (nord-americà, 1938) amb l'obra *l'Espiral jetty* (Utah, 1970) la qual es caracteritza per una molla de roques de basalt (provinents del Lago Salado) en unes aigües tintades de vermell per la presència d'unes algues marines (veure fotografia 5), no tenia cap idea preconcebuda del què anava a fer; és a dir, no volia imposar cap imatge estètica aliena al paisatge, sinó tot el contrari: la seva intenció era treballar des del propi paisatge, fer-lo visible, i per tal d'aconseguir-ho havia de mirar al lloc desentranyant les seves formes ocultes. Allò que va descobrir l'artista va ser una gran espiral en el llac, com si de sobte hagués emergit del centre de l'aigua per a mostrar-se. En la seva obra, Smithson aconsegueix transmetre'ns aquella aparició, ja que l'efecte que ens produeix la imatge de la seva espiral enroscada en l'aigua és més natural que artificial. En aquest cas, la interdependència entre l'objecte creat (art) i l'entorn (natural) és tan potent que els límits entre un context i altre s'esvaeixen en un horitzó comú, de tal manera que la metàfora que l'artista construeix en el paisatge es converteix en la pròpia naturalesa. L'espai laberíntic de Robert Smithson és, doncs, una metàfora de l'art, de la història, i inclús del propi pas del temps. L'obra com a lloc real no existeix, perquè mai acaba de construir-se; es va traçant en el seu recorregut. És a dir, aquest laberint metafòric pretén explicar: per una banda, la realitat i, per l'altra banda, a mesura que l'explica dita realitat la constitueix.⁸

⁷ *Rivers and tides: Andy Goldsworthy Working with Time* (2001) [DVD]. Finlàndia: Microcinema International DVD. 90 min.

⁸ Raquejo, Tonia (2003). *Land Art*. San Sebastian: Nerea.

Fotografia 5: *Espiral jetty* (Utah, 1970), de Robert Smithson

Alícia Casadesús (catalana, 1968) a partir del projecte *Llauró, 12 cites*, ha realitzat 12 intervencions artístiques efímeres en 12 espais naturals del Collsacabra (relació del temps cíclic, l'interessa el cicle de la natura, el qual obra i tanca allò creat), subcomarca d'Osona (juliol del 1998 – juny del 1999). Totes les intervencions s'han creat expressament a partir de i per a l'espai on han tingut lloc (cingles, salts d'aigua, torrents, etc.) sempre amb la premissa bàsica de respectar l'entorn, de deixar-lo, un cop acabada la cita, de la mateixa manera com s'havia trobat. El projecte no la fet solament l'artista, sinó que l'ha compartit amb diferents artistes i amb el públic (heterogeni), creant així una obra compartida.

Cada una de les 12 cites del projecte de Casadesús ha esdevingut en un espai i en un temps determinats, han estat experiències, úniques i irrepetibles. Gràcies a la documentació fotogràfica del projecte, en certa manera efímer (per l'artista les seves obres són efímeres en forma i permanents en essència), ofereix la possibilitat de fer-ho conèixer a aquells qui no hi van participar (veure fotografia 6).

Fotografia 6: *Cita* (l'Esquirol, 1998), d'Alícia Casadesús

Els espais, i tot allò que componen referents en les intervencions en el paisatge de l'artista Casadesús, s'escullen sense cap finalitat prèvia de fer *Land – Art*, sinó que s'apropa als diferents espais de l'entorn natural (passejant pels diferents llocs i prenent notes de les impressions, dels sentiments i les reflexions que s'hi desencadenaven), i, a mesura que estableix una interacció amb aquell espai, sorgeixen diferents accions que la seva suma serà, posteriorment, denominat *Land – Art*:

Sovint es fan coses sense saber massa el perquè; alguna cosa ens estira i ens trobem fent-les amb confiança, perquè les pensem importants. Potser un dia, més tard, en coneixerem la resposta. Segurament va ser un cúmul de circumstàncies el que va fer que un dia, de cop, sorgís *Llauró*. La sol·licitud del taller i de la creació, imprescindible per reflexionar i poder expressar allò que se sent, anava acompanyada de la necessitat d'iniciar una conversa oberta, un diàleg per reafirmar, desestimar o, simplement, compartir idees i sensacions. També hi havia el meu interès pel treball interdisciplinari i la curiositat per conèixer altres processos creatius. I, alhora, volia analitzar els referents habituals en el meu treball (ponts, passeres, horitzons...) en el seu àmbit, en la mateixa natura i amb tot el què comporta. I el silenci dels llocs que m'envolten, el fet que es pugui estar en aquests espais boscans sense veure res més del què veuen els ulls, però intuït i sentint tot el què han viscut. M'agrada l'eloqüència del silenci dels llocs i la complicitat que hi estableix l'individu.⁹

Els llocs, l'entorn, han estat vitals, ja que els treballs s'han realitzat en ells i a partir d'ells. La natura hi ha estat també present en el sentit climatològic, estacional, atmosfèric. Tots aquests aspectes han afectat l'obra i, en definitiva, han acabat de configurar-la ja que calia anar-se adaptant als canvis que hi aportaven. I ha estat important també en el sentit que moltes vegades ha estat ella, la natura qui ha desintegrat (i alhora integrat) l'obra, efimera, a l'espai.

Cada cita d'Alícia Casadesús ha transmès sensacions diferents; cadascú ha viscut el treball a la seva manera, cada cita ha actuat sobre cadascú segons la pròpia biografia. Segons Alícia Casadesús (veure *Annex 1. Entrevista Alícia Casadesús*), l'espai i tot el que el componia (pedres, sorra, aire...) s'ha impregnat algun element que restarà al costat de tot el que ja hi havia, i serà una cosa més d'aquelles que no es veuen, però que hi són, se senten, s'intueixen, i d'una manera intangible conformen el lloc. Una cosa més que ens farà establir complicitat amb el silenci dels llocs i també, en aquest cas, amb tots els qui hem viscut l'experiència.

⁹ Casadesús, Alícia (1998). *Llauró. 12 cites. Art i natura al Collsacabra 1998/99*. Vic: Eumo Editorial, 8.

En conclusió, tots els artistes anomenats es relacionen no tant per les seves intervencions en el paisatge, sinó més per l'aspecte més conceptual de *Land – Art*. Tots ells interaccionen de manera personal i íntima amb l'entorn natural, on estableixen un diàleg recíproc i reflexiu envers tot allò que existeix però la majoria de la societat no es para a mirar i apreciar. L'obra de *Land – Art* no resideix en l'últim llampec (en el cas de l'obra de Walter de Maria), en una efímera espiral impresa en la sorra (en el cas Richard Long), en un quadrat de pol·len en el terra (en el cas de Wolfgang Laib), en una peça ovalada de pedres (en el cas d'Andy Goldsworthy), ni en el resultat d'una intervenció en el paisatge de Collsacabra (en el cas d'Àlicia Casadesús), sinó en el procés interminable on es combina tot el que sigui present en aquell determinat espai i temps: l'entorn, la situació, l'estat atmosfèric, l'artista, entre d'altres; de tal manera que l'art ja no pot limitar-se al seu caràcter objectual. La naturalesa ha estat transgredida com a model biològic, mimètic i inclús referencial; per això, el seu espai ja no és representat sinó experimentat. I només interessa com escenari o suport per a la confluència dels esdeveniments en un instant, on el passat, present i el futur s'uneixen de tal manera que no es pot entendre un sense l'altre.

5 Perejaume i Manuel Bellver, des d'una mirada conceptual

Perejaume i Manuel Bellver són considerats artistes i, alhora, poetes. Utilitzen el llenguatge poètic per emfatitzar la bellesa que rau d'allò més natural dels espais que ells agafen com a referència, potser simple i conegut per la mirada del públic a priori. Per tant, la poesia per a ells és una manera de complementar les seves obres (no substituir); és a dir, a través d'aquest llenguatge pretenen expressar i fer adonar alhora d'allò que transcorre en un determinat espai i temps, per tal que el públic pugui apropiarse una mica més en aquell precís instant i lloc sense haver estat.

Per una banda, Perejaume a través de l'obra i poesia pretén fer de la naturalesa una metàfora. La filosofia de l'artista és la següent: les coses es representen a sí mateixes, ell només intenta fer evident allò que és evident en la realitat. Centrant-nos en la seva poesia, l'artista escull indrets naturals per entintar les paraules que expliquen verbalment allò que succeeix.¹⁰ Insisteix en la importància d'escriure dies després d'haver interaccionat amb la natura:

AIGÜES TORTES

La riera va quedar-me dins un puny
i li feia fer els traços que volia
i l'aigua es torçava segons que amb la mà
li donés camí. Escrivia amb la llera
l'aigua sonadora, i el cabal acomplia la forma del so.
Si un fet era massa alt per traçar-lo,
la riera s'hi afonava per sota
i hi feia un subratllat obscur.¹¹

D'aquesta manera Perejaume escriu des de l'experiència, extreien l'essència d'allò que ha vist i viscut en un determinat espai i temps determinat:

¹⁰ Raquejo, Tonia (2003). *Land Art*. San Sebastian: Nerea.

¹¹ Perejaume (2003). *Obreda*. Barcelona: Editorial Empúries, 44.

La idea que, en l'acte d'escriure, s'avança, a través de l'escriptura, cap a alguna imatge. La idea de concebre l'escriptura com una llarga peregrinació amb una imatge posada al topall [...]
La idea que no hi ha imatge enlloc. La idea que en l'escriptura perseguim, en realitat, una imatge que ens consoli de no haver-n'hi cap altra que es deixi fixar.¹²

Per l'altra banda, a través de la poesia Manuel Bellver expressa: idees (accions) que tenen com a finalitat desenvolupar-se en l'espai – temps; accions ja prèviament realitzades; idees no reals, que potser mai es portaran a terme coma a acció – intervenció. Fa referència també a les accions que esdevenen no accions, les quals transcorren durant el silenci i no poden ser reflectides de cap manera fora d'un espai – temps.¹³ Malgrat que Bellver consideri que no es pot documentar el silenci, a través de la seva poesia escriu els sentiments, emocions i accions de la manera més detallada possible, allò que transcorre en aquestes franges de silenci:

Aquest no – res per tot arreu. Enlloc, però.

I així cendra i llum en el pensar. En ser-hi. Estar entre.

(El gaig s'endinsa a la foscor on es lliura l'aigua).

Davant la muntanya la llum esborra els punts de confluència. Aquest oli i aquesta cendra damunt l'absent.

Quan el sol escalfa el mur al capvespre, així el silenci.

Trenta cops a les costelles del dir.¹⁴

¹² Perejaume (2003). *Obreda*. Barcelona: Editorial Empúries, 143.

¹³ Bellver, Manuel (2002). *Accions*. Rafelbunyol: Revista *L'Alijama*..

¹⁴ — (2007). *Sequentia*. Rafelbunyol: Agrupació Cultural Vianants, 6.

6 Què desenvolupa i potencia el *Land – Art* en el primer cicle d'Educació Infantil?

A continuació veurem a grans trets les característiques evolutives (envers: la cognició i el llenguatge, el joc, la motricitat gruixuda i fina) dels infants de 2- 3 anys, les quals són importants de conèixer i tenir present en qualsevol pràctica educativa. En aquest cas, el *Land – Art* aplicat al primer cicle d'Educació Infantil ha de tenir present:

- Cognició i llenguatge: dels 2 als 4 anys hi ha un desenvolupament de la percepció i la capacitat de representació que permetrà anar una mica més enllà cognitivament. De manera que sorgeixen els primers intents de generalització. Això s'anomena *preconcepte*¹⁵, és a dir, la representació de la realitat mitjançant significants. Els infants encara no tenen prou experiència per poder entendre les característiques que uneixen els representants d'una classe, no es diferencien de la classe en si mateixa. Pel que fa el llenguatge, l'infant d'entre 2 i 3 anys coneix 250 paraules aproximadament.¹⁶
- Joc: el joc és molt més que plaer, és una necessitat vital, la primera eina d'aprenentatge que disposa l'infant per conèixer-se a si mateix i el món que l'envolta. Als dos anys vida l'infant aprèn a distingir el món intern de la realitat externa mitjançant el joc. Aprèn a conèixer la realitat, les característiques i les lleis del món en el què viu, també aprenen a imitar i a identificar-se amb diverses persones o objectes que l'envolten. El joc també li permet mostrar els seus sentiments, permet el desenvolupament de la habilitat motriu, la coordinació i l'equilibri. Tot i això, el joc en aquesta etapa és essencialment individual, sobretot en un primer moment. Ignora els altres i només de tant en tant s'adona que hi són.¹⁷
- Motricitat gruixuda i fina: el desenvolupament físic i motor es pot caracteritzar per una transformació en les funcions posturals i motores tals com el moviment i els reflexes, els quals es van aproximant cada vegada més als dels adults. Posteriorment a això, es pot dir que la integració motora amb la coordinació progressiva de les manifestacions

¹⁵ Berger, Kathleen Stassen (2004). *Psicología del desarrollo, infancia y adolescencia*. Madrid: Panamericana, 6a. Edición.

¹⁶ Gardini, Mariangelo; Mas, Carlos (2001). *Observar, conocer y actuar. Método de intervención en la relación y comportamiento del niño*. Madrid: Pirámide.

¹⁷ Laguía, Mª José.; Vidal, Cinta (1987). *Racones d'activitat a l'escola bressol i al parvulari*. Barcelona: Graó.

d'orientació “cefalo-caudal” i “próximo-distal” permet a l'infant adquirir una mobilitat cada vegada més elaborada (equilibri, locomoció, prensió delicada, digitalització, mà predominant i mà auxiliar, relaxament muscular).¹⁸

Per tal de realitzar *Land – Art* en l'educació, ha de seguir fidelment la filosofia del constructivisme: un aprenentatge que requereix, per part de l'alumne/a, una postura activa, motivada i d'implicació (responsabilitat del docent); requereix també que la informació sigui compresa per l'alumne/a, la qual reestructuri els seus coneixements anteriors; la construcció del coneixement es produeix en un context significatiu general (activitats d'interès i significat per l'alumne), on el/la mestre/a manté una relació docent autèntica amb els i les alumnes; l'aprenentatge de l'alumnat no és individual, sinó que es produeix a través del debat, discussió, comunicació i ús del llenguatge, dels i les alumnes entre sí i amb el/la mestre/a.¹⁹

El *Land – Art* ajuda, sobretot, a desenvolupar la concepció d'espai i temps, la capacitat creadora i d'expressió, i les tres àrees que marca el currículum (l'àrea de descoberta d'un mateix i dels altres, l'àrea de descoberta de l'entorn, l'àrea de comunicació i llenguatges) i el llenguatge artístic i visual:

- Concepció d'espai i temps:

Pel que fa a la concepció d'espai, les operacions espacials comencen en el cos que actua sobre ell mateix, viu en l'espai i es transformen en representacions de les relacions espacials fins a arribar a esquemes de referència basats en esquemes de coordenades. Els infants que es troben en l'etapa de 2 – 3 anys, es troben en l'espai *topològic*; és a dir, l'infant situat en aquesta franja d'edat experimenta el dins i el fora, la inclusió i el buidament, la superposició d'un objecte a sobre d'un altre, la contigüitat i la separació, reconeix gran – petit, llarg – curt, a prop – lluny, comparant-los un cada vegada. L'infant no coneix les línies rectes, les paral·leles, els angles, les mesures, els distàncies, però és capaç de dividir una estructura continua en elements pròxims i després, fent servir elements pròxims, de reconstruir-ne l'estructura. Per tant, a través de la

¹⁸ Gardini, Mariangelo; Mas, Carlos (2001). *Observar, conocer y actuar. Método de intervención en la relación y comportamiento del niño*. Madrid: Pirámide.

¹⁹ Coll, César; Palacios, Jesús; Marchesi, Álvaro (1990). *Desarrollo psicológico y educación*. Barcelona: Alianza Editorial.

coneixença i descoberta d'uns mateixos espais per tal de realitzar *Land – Art* proporciona a l'infant l'ampliació dels seus paràmetres espacials.

Pel que fa a la percepció del temps, els infants de 2 – 3 anys distingeixen la noció d'ara, avui i setmana. L'assimilació d'aquests conceptes són possibles a través de la reconstrucció d'una sèrie limitada d'elements successius, la qual proporciona el *Land – Art*. La realització d'accions sobre el terreny natural durant certs dies, ofereix a l'infant observar el canvi que pateixen les seves construccions, les quals estan exposades a les diferents variables de la natura i, conseqüentment, del pas del temps. Per tant, l'infant a través del *Land – Art* adquireix la possibilitat de separar-se del present, imaginar l'espai abstracte i la distribució dels fenòmens en l'espai – temps.²⁰

- La capacitat creadora i d'expressió:

És rellevant l'activitat creadora del nen/a perquè estimula el seu coneixement que té envers les coses i la seva pròpia i individual relació amb elles. És a dir, en el moment que l'infant interacciona amb algun element s'activa el procés del seu pensament, la seva habilitat de pensar i concentració. Quan més elevat sigui les vegades d'interacció i relació sensible amb allò, serà més elevada la comprensió de les coses i la vida s'anirà enriquint, doncs el què acceptem com a vertader per quelcom en concret ho és per altres coses semblants de la nostra vida quotidiana. Per tant, quant més varietat envers material i entorn més flexibles seran les relacions que establirà l'infant i coneixerà més respecte el món i el seu interès també augmentarà.

L'exploració i la manipulació són la via d'aprenentatge predilecte que tenen els infants per realitzar la descoberta del món i d'un mateix; al igual passa amb la creació artística, constitueixen les eines personals que l'infant desenvolupa mitjançant les activitats creadores. Conseqüentment, la rellevància que els nens i nenes realitzin creacions artístiques és perquè puguin desenvolupar els seus pensaments i sentiments respecte de si mateixos i de tot el que els rodeja, descobrir les seves capacitats (cooperació, autonomia, pensar, sentir i percebre), habilitats i límits. Per aquest motiu és molt important que el docent ofereixi materials i entorns adequats i no apliqui cap influència perceptiva de mimesis a seguir, ja que sinó priva d'una expressió artística pura i un aprenentatge significatiu.

²⁰ Irrasae, Piemont (1994). *Educació Artística*. Vic: Eumo Editorial.

És molt important apropar a l'infant a entorns i elements naturals, ja que en la primera etapa de la infància és quan estableix el primer vincle amb el món en general. Descobrir les característiques del món on habita és un dels seus objectius com a ésser humà. Apropar-lo a entorns i materials naturals és un avantatge que l'ajudarà a realitzar connexions futures envers el món real. Realitzar *Land – Art*, llavors, aporta a l'infant experiències generals que condueixen a un creixement lliure i a l'expressió, mitjançant activitats artístiques. Tota experiència artística es percep primerament a través dels sentits, fet que necessiten els infants per tal d'interaccionar i aprendre. El *Land – Art* proporciona en l'etapa 2 – 3 anys recursos que es veuen, toquen i senten amb el propi cos. És essencial rebre estimulació sensorial i, conseqüentment, contacte directe amb la natura i els elements naturals, ja que servirà per a enriquir el caudal de l'experiència de l'infant i l'ajudaran en la seva expressió artística.

Existeixen tres aspectes de la competència dels infants en les arts visuals: la percepció, la conceptualització i la producció. Les facultats sensorials i perceptives dels nens i nenes es desenvolupen molt més ràpidament durant el primer cicle d'Educació Infantil. En termes d'agudesia perceptiva absoluta, l'infant de dos anys veu el món d'un manera molt similar al de sis anys, i inclús les percepcions del nen/a petit són sorprenent similars a les d'organismes molt més madurs. En aquest sentit el desenvolupament perceptiu en les arts visuals pot seguir evolucionant durant tota la vida.²¹

- Àrees del currículum:

A través del *Land – art*, l'infant descobreix les seves capacitats, necessitats d'expressió... És a dir treballa l'àrea de descoberta d'un mateix i dels altres:

La descoberta del propi cos i de les seves possibilitats (motrius, perceptives, expressives i relacionals); la descoberta de les pròpies necessitats i l'adquisició d'eines per a la seva resolució; l'expressió i la progressiva regulació de les emocions; l'establiment de relacions afectives i segures amb les altres persones, així com la progressiva construcció d'una identitat positiva que integra l'autoconeixement i l'autoestima.²²

²¹ Lowenfeld, Viktor (1973). *El niño y su arte*. Buenos Aires: Kapelusz.

²² Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària. *Currículum i orientacions educació infantil. Primer cicle.*, 1ª edició. [en línia]. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions, juliol de 2012. [Consulta: 11 de març de 2013]. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Departament/Publicacions/Col_leccions/Curriculum/currículum_infantil.pdf> p. 52.

L'Àrea de descoberta de l'entorn es treballada a través del *Land – art* gràcies a la interacció amb espais i elements naturals:

Aquesta àrea posa l'accent en la descoberta de l'entorn a través de l'exploració dels seus elements naturals i socials, de la curiositat i la iniciativa, cosa que implica sensibilització, observació, manipulació, transformació, raonament i anàlisi progressiu, representació i evocació, gaudi i satisfacció, amb una concreció cada vegada més gran dels elements a descobrir i dels processos a realitzar d'acord amb les seves possibilitats exploratòries cognitives, motrius i comunicatives. El currículum considera les matemàtiques com una eina per conèixer l'entorn (per conèixer cal comparar, classificar, ordenar, descriure, comprovacions, representar, cercar estratègies, compartir-les amb els altres, trobar explicacions...) ²³

L'Àrea de comunicació i llenguatges també es l'altra àrea que compon el *Land – art*, sent un tipus de llenguatge essencial, tant oral com no:

L'infant va explorant, utilitzant i interioritzant els diferents llenguatges amb què es pot comunicar [...] L'àrea de comunicació i llenguatges precisa eines per explorar i avançar en llenguatges per mitjà dels continguts que integren procediments i habilitats, coneixements i actituds, i que compleixen una triple funció: comunicativa, lúdico creativa i representativa [...] Permet a l'infant anar esdevenint una persona capaç de comunicar-se i expressar-se de forma ajustada als diferents contextos i situacions de comunicació habituals, augmentant la seva creativitat, autonomia, seguretat i habilitats relacionals intrapersonals i interpersonals. ²⁴

- El llenguatge artístic i visual:

El *Land – Art*, a més de tenir en compte les capacitats i àrees que marca el currículum en aquesta etapa, té present els Llenguatges visual i plàstic. En el Currículum i Orientacions d'Educació Infantil del Primer Cicle explica allò que ha de proporcionar els llenguatges visual i plàstics a l'infant:

²³ Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària. *Currículum i orientacions educació infantil. Primer cicle.*, 1ª edició. [en línia]. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions, juliol de 2012. [Consulta: 11 de març de 2013]. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Departament/Publicacions/Col_leccions/Curriculum/currículum_infantil.pdf> p. 54.

²⁴ Ibídem, p. 59.

Donar la possibilitat als infants de manifestar la seva capacitat creativa i comunicativa. La intervenció ha de potenciar-la mitjançant estratègies diverses, per exemple, posar a l'abast de l'infant materials de l'entorn perquè experimentin i desenvolupin amb llibertat els fonaments del llenguatge plàstic. Un cop els infants han experimentat les sensacions amb els materials, actuen per transformar-los tot impregnant-los dels seus impulsos, les seves intencions i les seves emocions. Activitats variades amb materials mal·leables o els que embruten, i que tenen la característica de deixar rastres i empremtes que perduren en el temps, són uns bons elements per iniciar-se en l'expressió plàstica. Les eines que es posen a l'abast s'han d'ajustar a les possibilitats motrius dels infants. A més, serà convenient explorar les possibilitats d'aquests instruments i del propi gest gràfic i plàstic, en diferents plans de l'espai i en diferents formats. També cal donar al volum el protagonisme que es mereix. Els infants han de tenir l'oportunitat d'observar i crear obres amb volum, per la qual cosa cal preveure l'ús de diferents tècniques i materials que ho permetin: fang, pasta de sal, material de rebuig, objectes de l'entorn...L'exploració del llenguatge visual i plàstic també incorpora una dimensió contemplativa. Cal educar la mirada, l'apreciació artística, el plaer d'observar... Això ho podem aconseguir amb una acurada decoració de les estances, creant un racó de l'art amb l'exposició de diferents obres.²⁵

²⁵ Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària. *Currículum i orientacions educació infantil. Primer cicle.*, 1ª edició. [en línia]. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions, juliol de 2012. [Consulta: 11 de març de 2013]. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Departament/Publicacions/Col_leccions/Curriculum/currículum_infantil.pdf> p. 61

7 *Land – Art* a l'Escola Cooperativa el Puig

El *Land – Art* ha estat l'eix vertebrador de l'Escola Cooperativa el Puig d'Esparreguera. Es va realitzar l'any 2001 amb la classe dels “Conills” (grup de Primària). El projecte consistia en fer *Land – Art* en un entorn natural, tenint de punt de referència a l'artista Andy Goldworthy:

Per apropar-nos a la manera de fer de l'artista Andy Goldworthy veiem un vídeo on es mostra el procés d'elaboració de diverses escultures: *Rivers and tides: Andy Goldsworthy Working with Time*. Els primers pensaments són si no es disgusta quan està a punt d'acabar una instal·lació penjant d'un arbre i el vent la desfà, la resposta la trobarem més endavant... Com ell, busquem en el nostre entorn una zona natural per treballar-hi [...] Un entorn que se'ns ofereix com un lloc de joc a punt per ser apropiat i transformat, amb diversitat de materials naturals a l'abast, on recreem l'espai ocupat i en fem una interpretació particular. Els objectes i materials que trobem animen a l'acció. Acumular materials per manipular-los, apilar-los, embolicar-los, distribuir-los, teixir-los, arreglar-los [...] L'esperit no és tant el provocar canvis en el paisatge com el deixar-hi empremtes, senyals. Anar-hi tres vegades, amb intervals d'una setmana, ens dóna una altre dimensió: el pas del temps.²⁶

L'experiència viscuda en l'Escola Cooperativa el Puig és un clar exemple com el *Land – art* pot ser introduït en l'educació exitosament. Gràcies al moviment artístic els nens/es, entre d'altres: s'apropen a la natura; experimenten el temps en un determinat espai; treballen en diversitat (inclusió), ja que tots participen en la descoberta, exploració i les posteriors “creacions”; treballen la comunicació i llenguatges, a través de les accions i de les reflexions (junt amb la mestra); i, també, treballen la lògica matemàtica a través de les seves accions (buidar, apilonar, seriar...).

²⁶ Escola Cooperativa El Puig (2011). *Terra*. Esparreguera: Llampec, 10.

8 L'observació i la documentació pedagògica, per una pràctica reflexiva

L'observació i la documentació pedagògica resulten ser dos processos que, malgrat parteixin de procediments i objectius aparentment diferents, són de gran utilitat tant per a reflexionar sobre la pràctica de *Land – Art* a l'escola bressol, com per a la programació i l'avaluació.

Per una banda, l'observació, un cop analitzada, resulta ser un recurs per millorar (introduir modificacions o innovacions) la qualitat de l'acció educativa, perquè permet obtenir informació del mestre/a, la competència de l'infant, les intervencions proposades i tot el què les complementa (materials, espai, temps, organització...). Per altra banda, la documentació pedagògica (notes escrites, enregistraments en vídeo, enregistraments d'àudio, fotografies, algunes produccions dels infants, entre d'altres) és una eina que permet fer visibles tant els processos dels infants, el què diuen, el què fan, la seva activitat i alguns dels seus productes, com la relació que mantenen els i les mestres amb els infants i el seu treball.

Cap dels dos processos no poden ser ni objectius ni neutrals. Un cop analitzada el material de la documentació pedagògica, permet reflexionar d'una manera rigorosa i metòdica sobre la pràctica educativa, la pròpia tasca i les propostes fetes als infants, projectar noves propostes, fer el lligam entre pràctica i teoria. És rellevant que les famílies puguin tenir accés a la documentació pedagògica per tal que prenguin consciència de les capacitats i potencialitats dels fills i, també, valorin la pràctica educativa que s'exerceix al centre.²⁷

²⁷ Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària. *Curriculum i orientacions educació infantil. Primer cicle.*, 1ª edició. [en línia]. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions, juliol de 2012. [Consulta: 11 de març de 2013]. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Departament/Publicacions/Col_leccions/Curriculum/curriculum_infantil.pdf>

9 Procés i mètode d'investigació del projecte *Land – Art*

9.1 Plantejament del problema

El plantejament del problema és descobrir si el *Land – Art* fomenta la comprensió del medi i l'expressió lliure de l'infant. Partint d'aquesta tipologia d'art, la qual emmarca la natura i l'art en un únic context, he realitzat un seguit d'intervencions per tal d'observar si el aquest moviment artístic ajuda, o no, a l'infant a:

- Expressar sentiments i idees.
- Conèixer, valorar i respectar el medi natural.
- Utilitzar l'expressió creativa.
- Observar que l'obra d'art és canviant i efimera.
- Observar el pas del temps i l'efecte de la meteorologia.
- Treballar l'art, la composició i la seriació dels elements a partir de l'entorn natural.

Conseqüentment, a partir de les intervencions que he realitzat en la part pràctica (les quals trobarem més endavant), he observat i reflexionat envers el procés realitzat pels infants, les seves “creacions” i les diferents modificacions que han patit provocat pel pas del temps i/o meteorologia. És a dir, com tots aquestes variables han afectat en la comprensió de l'infant envers el medi i de l'art.

9.2 Objectius i/o hipòtesis

9.2.1 Objectius del projecte

- Introduir als infants en el món del *Land – Art*.
- Experimentar i manipular els elements naturals.
- Realitzar construccions amb elements naturals.
- Conèixer i utilitzar els instruments de descoberta del medi natural.
- Interaccionar amb el medi natural.

- Conèixer i respectar el medi natural.
- Utilitzar l'expressió creativa i lliure en les seves accions.
- Percebre el temps i l'efecte de la meteorologia en les obres creades (veure el caràcter canviant i efímer que posseeixen les obres que s'exposen en un espai obert i natural).
- Adquirir eines d'autonomia i presa de decisions compartides entre tots els companys/es.

9.2.2 Hipòtesi del projecte

“El *Land – Art* a l'Educació 0-3 fomenta l'expressió lliure i la comprensió del medi”. Aquesta hipòtesi afirma que el *Land – Art* fomenta la comprensió del medi (elements provinents de la natura, l'efecte meteorològic, el pas del temps) i potencia la lliure creació (a partir de la natura).

Un cop realitzades les diferents intervencions, he observat, recollit i analitzat dades a través de l'observació directa diària per tal de descobrir si les diferents variables (el pas del temps, medi ambient, meteorologia, creativitat) que intervenien en les “creacions” són decisives en l'aprenentatge del medi i si les “creacions” dels infants han estat lliures.

El resultat suposat és el següent:

- Les creacions dels infants han estat lliures.
- Els infants han utilitzat la natura com a recurs i marc de les creacions.
- El pas del temps i la meteorologia han format part de l'obra d'art canviant i efímera.

9.3 Metodologia

9.3.1 Orientació metodològica

La investigació del meu treball es situa en el paradigma interpretatiu perquè vull analitzar un fenomen des d'una perspectiva qualitativa. És a dir, donar més importància a les característiques d'un fet que a la mesura d'aquest. L'objectiu marcat és observar i comprendre com els infants relacionen l'art amb la natura i com aprenen a través de les seves creacions.

9.3.2 Dimensions o aspectes concrets de l'estudi

- La interacció de l'infant amb el medi ambient.
- La relació que estableix l'infant entre l'entorn natural i l'art.
- La utilitat dels instruments per descobrir l'entorn natural.
- L'efecte del pas del temps i de la meteorologia reflectit en les creacions dels infants.
- L'element sorpresa en les presentacions.

9.3.3 Instruments

- Diari d'investigació: ha estat una bona eina per apuntar allò què passa en el moment d'interès i les opinions, sentiments i preocupacions, tant meves com dels infants. El motiu de l'elecció és perquè puc realitzar un seguiment del procés de treball, recollir informació diversa que trobi interessant referent al projecte.
- L'entrevista: es tracta d'una situació cara a cara on es dona una conversació íntima d'intercanvi recíproc, en el qual l'informant es converteix en una extensió dels nostres sentits i assumeix la identitat d'un membre del grup social.²⁸ He realitzat una entrevista a l'artista Alícia Casadesús. Considero que la trobada cara a cara amb l'artista catalana Alícia Casadesús, he tingut la possibilitat d'aprofundir en el *Land – Art* (des de la seva experiència).
- L'anàlisi de documentació: és una eina bàsica per poder fer un anàlisi significatiu de la informació teòrica cercada. Les diferents documentacions són llibres d'educació, art, *Land – Art* i documentals digitals (*Rivers and tides: Andy Goldsworthy Working with Time* (2001)).
- Pauta d'observació: he escollit aquest instrument perquè d'aquesta manera he obtingut un seguiment més objectiu.²⁹ He fet servir aquest instrument en totes les intervencions educatives proposades.

²⁸ Taylor, S.J.; Bogdan, Robert (1996). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona: Paidós.

²⁹ Gibbs, Graham (2012). *El análisis de datos cualitativos en investigación cualitativa*. Guadalajara: Morata.

9.4 Procediment

El treball de camp l'he realitzat en 10 intervencions formals en tres grups infants diferents (cada un composts per 9 – 10 infants), cal dir que el projecte ha estat actiu durant les estones més informals, en quant a reflexions i construccions de les “escultures”. Durant aquestes intervencions he realitzat observacions, tant del transcurs de cada una d'ells i del procés realitzat de cada infant (a través del diari d'investigació i la pauta d'observació). Respecte a l'entrevista i l'anàlisi de documentació, els he realitzat tant abans, durant com després de les intervencions amb els infants. Cal dir que el procediment prèviament establert per dur a terme les intervencions ha estat modificat i adaptat segons les necessitats i demandes del grup – classe i la tutora d'aquest.

En conclusió, a partir de les entrevistes, l'anàlisi de documentació i les observacions (subjectives i objectives) de les accions i “creacions” de cada infant he extret i, consegüentment, analitzat la recollida de dades que m'ha permès afirmar o negar la meua hipòtesi inicial (“El Land Art a l'Educació 0-3 fomenta l'expressió lliure i la comprensió del medi.”).

10 Projecte *Land – Art* dut a la pràctica

10.1 Presentació breu del centre i del grup-classe que experimentarà el projecte

L'Escola Bressol Pit Roig és un centre que es troba en el nucli del poble Sant Pere de Vilamajor (pertany a la comarca del Vallès Oriental, província Barcelona), emergit en un entorn natural. Aprofita plenament la natura com a tret característic de l'escola i ofereix a l'infant un aprenentatge ric en recursos i espais naturals: els camps, els boscos i l'estable de cavalls, els quals es troben just al costat de l'escola.

Pel que fa el grup – classe, es compon per 16 nens i nenes de 2 – 3 anys d'edat (etapa de caminants). Cal dir que hi ha dues classes d'aquesta franja d'edat (en total hi ha 27 nens/es), per tant, el número i els infants varien perquè poden alternar de manera autònoma la classe segons els interessos. No obstant, quan es realitza alguna activitat o intervenció, les mestres es reparteixen els infants per parts iguals a cada aula, per tal que hi hagi harmonia i estiguin els dos grups equilibrats.

El grup d'infants són nens i nenes feliços i afectuosos. Accepten tota mena d'activitats, ja sigui tranquil·les o mogudes (depèn de si estan cansats: pel matí necessiten estar actius; i després del pati o al final de la tarda, els agrada activitats més tranquil·les, com ara: sessions de relaxació amb música o l'explicació de contes). L'estada a l'escola bressol els proporciona espai, temps i recursos necessaris per potenciar el desenvolupament cognitiu, del llenguatge, de motricitat gruixuda i fina a través del joc.

10.2 Desenvolupament de les intervencions

La programació prèvia (veure *Annex 2. Programació prèvia*) de les intervencions del projecte *Land – Art* s'ha dut a terme de manera flexible. És a dir, la metodologia emprada en cada sessió s'ha modificat i adaptat segons les necessitats i interessos dels infants del grup classe. S'ha suprimit i/o sumat nous punts de vista en l'aplicació pràctica de les intervencions (veure *Annex 3. Documentació pedagògica del projecte*).

A continuació veurem diferents taules d'observació on es descriu el desenvolupament de cada intervenció del grup 1 (compost per 10 infants) objecte d'estudi (el projecte s'ha realitzat en dos grups més d'infants, com podem veure en la documentació fotogràfica que es troba en l'*Annex 4. Documentació pedagògica del projecte* i l'*Annex 5. Documentació fotogràfica de l'exposició de les escultures*), des d'una mirada objectiva i subjectiva. També trobarem els aspectes a millorar i part de la documentació fotogràfica de cada intervenció:

Intervenció 1. Construccions a través del joc.	
29/01/13	
Observació objectiva	Observació subjectiva
<p>La sessió es divideix en dues parts:</p> <p>1. El primer grup (compost per 10 nens/es), la Mireia (tutora) i jo hem anat a "l'Espai d'Art" (es troba fora de l'aula, al costat del pati, en un entorn natural). On, a més dels elements naturals que posseeix l'espai (fulles, sorra i pedres petites), n'he afegit més (separats entre ells per tal que semblessin provinents d'aquell espai): pedres, troncs i dues fulles seques.</p> <p>Hem començat la sessió sense cap consigna prèvia de treball. Els nens i les nenes han realitzat diverses accions amb el material trobat en aquell espai: agafar, traslladar, dibuixar en el terra, llençar, colpejar i picar.</p> <p>2. He aplegat tots els elements naturals, els quals havia introduït en la primera part de la sessió. Entre la Mireia i jo hem donat la següent consigna: fer construccions amb els elements naturals de l'espai d'art. Ha sorgit un diàleg entre el Leo i la Mireia:</p>	<p>En la primera part de la intervenció, els nens i nenes han manipulat i experimentat els elements naturals de l'espai d'art, a través del joc. D'aquesta manera han tingut l'oportunitat de conèixer i familiaritzar-se amb el material (veure fotografies 7 i 8).</p> <p>Després de la primera part de la intervenció hem fet una petita pausa, on els nens/es han pogut seure i esmorzar tranquil·lament. Mentre els nens/es es relaxen, la Mireia ha proposat fer construccions amb els elements naturals de l'entorn.</p> <p>Respecte el diàleg que sorgeix entre la Mireia i el Leo, cal dir que en Van Gogh no feia escultures, però entenem que és la manera que té el Leo d'expressar el seu concepte d'art. També, l'adult sap que la denominació a les produccions assignades com a Land - Art s'anomena instal·lacions. No obstant, l'objectiu no és que aprenguin la paraula tècnica a les seves produccions, sinó varis</p>

<p>- Leo: “Farem escultures igual que Van Gogh?”</p> <p>- Mireia: “Molt bé Leo, Sí. Farem escultures com feia el senyor Van Gogh.”</p> <p>Seguidament, els nens i nenes han realitzat les següents accions amb els elements naturals: agafar i traslladar els elements naturals a una altra zona, foradar el terra amb el pal, picar amb les pedres el pal per tal de clavar-lo al terra de manera horitzontal, excavar el terra amb el pal i les pedres, fer muntanyes de sorra amb les mans, agafar i acariciar la sorra amb les mans, allisar la sorra, apilonar les pedres, seriar les pedres, fer formes geomètriques amb les pedres (cercle), rodejar els pals clavats al terra de pedres, ballar al voltant de les “escultures”, observar el resultat de les diferents accions i dibuixar en el terra.</p> <p>El resultat de les diferents accions han estat instal·lacions artístiques (pels infants són <i>escultures</i>) individuals i conjunes.</p>	<p>conceptes que la relacionen (com ara: el pas del temps, el caràcter efímer de les instal·lacions...). Per aquest motiu, la denominació i relació que establiran a les seves instal·lacions artístiques són <i>escultures</i>.</p> <p>Els nens i nenes quan realitzaven les diferents accions amb els elements naturals, demanaven l'ajuda de l'adult per a clavar el pal al terra (al principi l'ajudàvem però després han estat ells que han buscat recursos per assolir les seves expectatives). Cal dir que a partir que un company ha clavat el pal al terra tots els altres també volien i, per tant, han estat semblant el resultat de les accions.</p> <p>He pogut observar que, encara que la majoria de les accions fossin individuals, hi havia un grup de tres que han fet una “obra” conjunta.</p> <p>S'han aplicat totes les àrees curriculars del primer cicle d'Educació Infantil:</p> <p>ÀREA 1: Descoberta d'un mateix i dels altres.</p> <p>ÀREA 2: Descoberta de l'entorn.</p> <p>ÀREA3 : Comunicació i llenguatges.</p>
<p>Milliores a incorporar: una millora a incorporar és donar temps als infants a què juguin amb els elements naturals, per tal que es familiaritzin i coneguin les funcions que poden adquirir els elements naturals i les seves pròpies capacitats que poden duu a terme amb aquests. No obstant, aquesta millora la van incorporar els infants mateixos, ja que la primera part de la sessió van estar manipulant, experimentant i descobrint (jugant) els elements naturals abans de voler fer cap <i>escultura</i> (instal·lació artística). Cal dir que, respectar el temps de familiarització amb els elements donats és un aspecte que vaig tenir present en el grup 2 i grup 3.</p>	

Documentació fotogràfica de la sessió (materials i accions):

Fotografies 7 i 8: Exploració, manipulació i experimentació dels elements naturals.

Intervenció 2: Presentació a través del material.**Intervenció 3: Anem al bosc.**

31/01/13

Observació objectiva	Observació subjectiva
<p>Hem anat i ens hem assegut al costat de “l’Espai d’Art” i, a través de les <i>Butxaques vives</i>, els he presentat els instruments de descoberta de l’entorn i imatges de diferents obres de <i>Land – Art</i> (veure fotografia 9). Els nens i les nenes han relacionat dues obres d’Andy Goldsworthy amb un cargol (tant la forma d’una closca de cargol com la instal·lació de pedres realitzada per l’artista tenen forma d’espiral) i un <i>cargolet</i> (es refereixen a una cinta de metro quan està “cargolada” (veure la fotografia 10) i l’altra amb un ou per la seva forma ovalada.</p> <p>A través de preguntes, hem relacionat les obres dels artistes amb les diferents <i>escultures</i> dels infants; i, quan he presentat cada instrument, hem establert algunes hipòtesis envers la utilitat que poden adoptar en la descoberta del medi. (en Leo ha dit: “la lupa serveix per mirar bitxos petits”; en Biel ha dit:</p>	<p>Tots els nens/es es fixen primerament en el què sembla una obra (cargol, ou...) i, després, el relacionen amb algun quelcom conegut.</p> <p>Pel que fa el material del qual està fet els costa més identificar-lo, ja què els elements naturals adopten una altre forma diferent que ells estan acostumats a veure (com ara les pedres, les quals estan acostumats a veure-les en</p>

<p>“les pinces són per collir coses petites”).</p> <p>Després ens hem dirigit cap al “Bosc de les Fades” (s’anomena així perquè diuen que un dia van veure una fada). A l’arribar, he recordat l’ús d’alguns instruments de descoberta i que ells els podien fer servir si ho necessitaven. A l’hora de recollir els elements naturals han fet servir els següents instruments: pinces (han agafat fulles i pedres), bosses petites (per elements petits, com ara: una fulla seca del terra) i grans (pedres), lupa (per mirar el sòl) , pinzell (per dibuixar i apartar les pedres petites del sòl). També van fer servir les mans per recollir elements naturals, van fer servir la “pinça” (dit índex i polze) sobretot (veure fotografies 11, 12 i 13).</p> <p>Cada nen/a portava la seva bossa de plàstic i ells mateixos guardaven allò que volien recollir.</p>	<p>forma rodona i no rectangular).</p> <p>Està vist que l’impacte visual que vol transmetre l’artista l’aconsegueix a simple vista.</p> <p>A l’hora de fer la sortida al bosc, cadascú porta la seva bossa. Aquest fet proporciona autonomia absoluta al nen/a: s’ha de regular el pes de la bossa i decideix què vol recollir.</p>
<p>Millores a incorporar: anar a un entorn natural més proper, ja que la tornada es fa una mica feixuga per ells (a més del passeig, han de sostenir les bosses plenes de manera autònoma). No obstant, aquesta millora l’he incorporat en el segon i tercer grup (vàrem anar al camp del costat de l’escola bressol, on trobàvem els mateixos elements naturals i disposàvem més temps per descobrir).</p>	
<p>Documentació fotogràfica de la sessió (materials i accions):</p> <div data-bbox="306 1496 829 1886"> </div> <p>Fotografia 9: Presentació obres de <i>Land – Art</i>.</p> <div data-bbox="874 1496 1299 1886"> </div> <p>Fotografia 10: Cintes de metro.</p>	

Fotografia 11: Utilitza les pinces Fotografia 12: Utilitza el respall de dents.

Fotografia 13: L'infant introdueix amb el dit polze i índex una pedra petita dins d'una bossa petita.

Intervenció 4: *Què hem fet i vist al bosc?*

Intervenció 5: *Fem Land - Art.*

01/02/13

Observació objectiva	Observació subjectiva
He fet un breu recordatori dels elements naturals recollits del bosc i els he apilonat en un mateix espai, per tal que tothom pugui accedir a tots ells (fulles seques, troncs,	Totes les àrees del currículum estan implicades: ÀREA 1: <i>Descoberta d'un mateix i</i>

<p>branques, sorra i pedres de diferents mesures).</p> <p>Comencen a interaccionar amb els elements naturals i comencen a desconstruir/construir les seves <i>escultures</i> (veure fotografies 14 i 15).</p> <p>M'apropro a la Bruna i mantenim un petit diàleg:</p> <p>- Bruna: "No hi és la fulla!"</p> <p>- Paula: "La fulla que vas posar l'altre dia a la teva escultura?"</p> <p>- Bruna: "Sí..."</p> <p>- Paula: "On està?"</p> <p>- Bruna: "No està!"</p> <p>- Paula: "On pot haver anat?"</p> <p>- Bruna: "No ho sé."</p> <p>- Paula: "Què li pot haver passat?"</p> <p>- Bruna: "Ha marxat volant, volant, volant i ha marxat. Ha "morit"..."</p> <p>- Paula: "Clar, com ha fet tant de vent aquests dies segur que ha marxat volant."</p> <p>- Bruna: "Sí." (Es disposa a agafar de nou una altra fulla per posar-la a la seva instal·lació artística).</p> <p>La Irene A. desconstrueix la seva escultura per crear una altra de nova i conjunta amb en Biel i l'Eloi.</p> <p>- Paula: "Què esteu fent, Eloi i Biel?"</p> <p>- Eloi: "Un forat." (Pica amb força el pal amb l'ajuda d'una pedra.)</p>	<p><i>dels altres.</i> Ja que a través de la manipulació i experimentació s'adonen de les seves habilitats/capacitats. En el moment de clavar el pal al terra s'adonen que no poden mitjançar la seva força solament, arribant a la conclusió que necessiten ajuda (d'una pedra o de l'adult). A través del treball en equip, s'adonen de les possibilitats que dona fer les accions conjuntament i del què és capaç de fer l'altre.</p> <p>ÀREA 2: <i>Descoberta de l'entorn.</i> Jugant amb els elements naturals, descobreixen les seves qualitats: textura i so, sobretot. A partir de la descoberta de l'entorn apliquen la lògica matemàtica: realitzen seriacions (amb les pedres), el concepte de ple-buit (bosses), sobretot.</p> <p>ÀREA 3: <i>Comunicació i llenguatges.</i> A través del joc i la realització de diferents accions, es creen diàlegs entre l'infant-infant i infant-adult.</p>
--	--

- Paula: “Amb què fas un forat?”

- Biel: “Amb una pedra.”

- Irene: “Més pedres!”

- Paula: “Trasllades la teva escultura en aquí Irene?”

- Irene: “Sí, la farem més gran.”

La Lua i en Leo fan una escultura conjunta, sense cap verbalització: per tal que s'aguanti el pal horitzontalment la Lua, molt pausadament, apilona sorra amb les mans al voltant del pal; en Leo intenta clavar el pal al terra amb l'ajuda d'una pedra i, després, va adjuntant pedres al costat del pal. En Leo es cansa i se'n va, però la Lua continua fent pilons de sorra. Se li cau dues vegades el pal i es cansa i se'n va a esmorzar amb el Leo.

La resta de nens i nenes es limiten a manipular el material i realitzen accions d'agafar i tirar al terra.

Millores a incorporar: cap millora a incorporar, ja que s'han anat incorporant les millores a mesura que transcorria la intervenció.

Documentació fotogràfica de la sessió (materials i accions):

Fotografia 14: Clava un pal al terra.

Fotografia 15: Accions conjuntes.

Intervenció 6: Vídeo Andy Goldsworthy.	
04/02/13	
Observació objectiva	Observació subjectiva
<p>A través de la bata <i>Butxaques</i> <i>vives</i>, he ensenyat tres obres de l'artista Andy Goldsworthy, tot recordant-les i fixant-nos en les seves característiques.</p> <p>He passat un vídeo (veure fotografia 16) del procés de construcció de la instal·lació que més va cridar l'atenció als nens i nenes ("l'Ou" d'Andy Goldsworthy) (veure Annex 6. <i>Diàleg sorgit del vídeo Rivers and tides, d'Andy Goldsworthy</i>).</p>	<p>Trobo que la sessió ha estat un èxit, ja que el debat i el diàleg sorgit trobo que ha estat molt encertat.</p> <p>A partir de les meves preguntes, comentaris de les accions que veiem al vídeo reflectides, i les rectificacions indirectes de les paraules o frases mal formulades dels infants (les repetia de manera correcta), s'ha assolit els objectius que buscava a través del vídeo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Han tingut l'oportunitat de veure com un artista fa les seves obres i, alhora, relacionar el seu treball amb un artista de <i>Land – Art</i>. Andy Goldsworthy i ells treballen les escultures amb les pròpies mans; les escultures es poden fer de forma individual o en grup; els elements naturals poden ser un bon material de construcció; les accions realitzades). - Com pot arribar a canviar una escultura a causa del pas del temps o de les diferents variables ambientals. - Els sentiments. Han relacionat l'emoció que tenia l'artista quan se li desconstrueix per segon cop l'escultura. - També hem treballat el concepte de ple-buit de les butxaques i les diferents formes d'una figura (lògica matemàtica).
<p>Millores a incorporar: el vídeo m'agradaria que l'haguessin vist en una pantalla més gran, però no desponíem de cap altre recurs digital. A més, en el segon i tercer grup, vaig passar més d'un dia vídeo d'Andy Goldsworthy, ja que mostraven molt d'interès en el procés de realització d'aquest artista de <i>Land - Art</i>.</p>	

Documentació fotogràfica de la sessió (materials i accions):

Fotografia 16: Ensenyo el vídeo d'Andy Goldsworthy a través d'un ordinador.

Intervenció 7 i 8: Fang

05/02/13

Observació objectiva	Observació subjectiva
<p>En aquesta sessió els nens/es han manipulat i experimentat amb el fang a l'aula. El contacte amb el fang ha estat a través de les mans i de ganivets de plàstics (veure fotografies 17 i 18).</p> <p>Un cop han manipulat i experimentat amb el fang, fent així incisions, textures i empremtes, hem anat i portat el fang treballat a "l'Espai d'Art". Cada infant ha adjuntat el fang en la seva <i>escultura</i>, realitzant així diferents accions: colpejar, acariciar, trencar, fer boles, manipular amb les dues mans el fang, fer incisions/empremtes amb els dits i/o elements naturals, entre d'altres.</p>	<p>Els infants han tingut l'oportunitat de conèixer (manipular i experimentar) el fang abans de fer-lo servir com a material de construcció de les obres creades.</p> <p>És interessant veure com a través del joc els infants expressen les seves emocions, descobreixen i comprenen una mica més el món que els envolta. Per a ells manipular i experimentar és un joc on s'estableix un vincle entre l'infant i allò amb el qual experimenta.</p> <p>Quan ja han dut a terme totes les accions que ells creuen que són possibles abandonen la instal·lació artística, fet que el dissenya com el resultat d'aquesta sessió.</p>

Millores a incorporar: treballaria directament el fang a “l’Espai d’Art”. D’aquesta manera totes les accions quedarien englobades en l’entorn natural i no perdríem temps en desplaçar el fang de l’aula a fora.

Cal dir que aquesta reflexió em va sorgir després de portar a terme la intervenció didàctica, la qual ja vaig millorar en el segon i tercer grup (van treballar el fang directament en “l’Espai d’Art”).

Documentació fotogràfica de la sessió (materials i accions):

Fotografia 17: Infants en plena producció.

Fotografia 18: Infant fent empremtes.

Intervenció 9: Participació dels pares

12.02.13

Observació objectiva	Observació subjectiva
<p>Es va enviar el següent comunicat, una setmana abans:</p> <p><i>El dia 12 de febrer (entre les 9:00 i 9:30 h del matí) les famílies dels nens i nenes que actualment estan fent el projecte d'art, esteu convidats a participar en les escultures dels vostres fills/nets. Podeu portar un element natural, com per exemple: una pedra, una fulla seca o caiguda de l'arbre, sorra, aigua, un tronc,</i></p>	<p>Les participacions dels pares en la construcció de les instal·lacions van ser molt beneficioses. La idea que els pares participessin són pels següents motius:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fer que l'obra sigui conjunta. Establir un contacte i un vincle proper a través de l'escultura. D'aquesta manera es vol demostrar que els pares són un paper molt important a l'escola, tant per l'efecte de

<p><i>una branca caiguda de l'arbre... Allò què vosaltres preferiu!</i></p> <p><i>Amb la vostra interacció farem una obra d'art i una experiència conjunta i significativa, tant pels infants com pels adults.</i></p> <p><i>Moltes gràcies per avançar.</i></p> <p>La participació dels pares va ser d'un 70%, ja que de 9 pares només van participar 6 (veure fotografies 19 i 20).</p> <p>Entre pare i fill van decidir quin element natural havia de formar part de la instal·lació (pedres, troncs i una pinya van ser els elements utilitzats en aquesta intervenció). El pare/mare i en alguns casos l'infant eren qui reconstruïa la instal·lació artística.</p>	<p>l'infant com pel treball que es realitza dins de l'escola. Sense ells res seria possible i és molt important mantenir adequadament el vincle família-escola per una estada i un aprenentatge significatiu del nen/a.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Donar importància a les construccions realitzades pels nens/es. Valorar i que l'infant senti valorada la seva feina realitzada és quelcom gratificant per a ell, la qual cosa el fa avançar de manera segura i feliç. - Compartir aquesta experiència amb els pares, l'efecte i vincle més proper per l'infant. - Observar com la instal·lació artística és canviant, ja sigui per l'efecte ambiental o humà.
<p>Millores a incorporar: trobo que la intervenció va anar correctament. Vaig tenir present la disponibilitat horària dels pares i, en alguns casos, vaig donar l'opció de fer la intervenció al migdia o a la tarda.</p>	
<p>Documentació fotogràfica de la sessió (materials i accions):</p> <div data-bbox="284 1496 782 1865"> </div> <div data-bbox="810 1496 1308 1865"> </div> <p>Fotografies 19 i 20: Participació dels pares en la construcció de les escultures.</p>	

Intervenció 10: <i>Exposició Land – Art.</i>	
21/22.03.13	
Observació objectiva	Observació subjectiva
<p>L'exposició té de durada 2 dies formals. Els pares, mares, germans, avis/es i tiets/es han visitat l'exposició de Land - Art durant aquests dos dies i en hores variades (normalment es concentrava més gent a l'exposició a la tarda, hora de recollida dels infants).</p> <p>Les accions observades de l'adult eren les següents: observar en silenci les instal·lacions artístiques, ajupir-se per llegir els cartells informatius (quin projecte és, concepte de Land - Art, àrees implicades, diàlegs sorgits en les intervencions,) i les tires fotogràfiques del procés de cada instal·lació; llegir, observar i analitzar la documentació fotogràfica de tot el procés realitzat pel primer, segon i tercer grup; i escriure una paraula/sentiment en la invitació de l'exposició (la col·locaven en la instal·lació artística de cada infant o en el cistell que hi havia en la taula de fora, ja que alguns es referien al projecte en general) (veure fotografia 21, 22 i 23).</p>	<p>L'exposició va ser tot un èxit. Tots hem fet possible l'essència d'aquest projecte d'art i d'escola. Sense la col·laboració de les famílies, infants i mestres no haguéssim obtingut el mateix resultat ni sentiments. Per tant, la clau de l'èxit del projecte de Land - Art ha estat la col·laboració i l'actitud de tots els participants, una actitud positiva, activa i emotiva.</p> <p>La majoria d'infants tenen molt clar que l'experiència ha estat conjunta. Observant l'exposició de Land - Art sorgeix un diàleg de la bruna amb la seva mare:</p> <p>Mare: "Quina és la teva <i>escultura</i> Bruna?"</p> <p>Bruna: "Aquesta!" (assenyala la seva instal·lació artística)</p> <p>Mare: "Què maca! Que bé t'ha quedat petita!"</p> <p>Bruna: "A tu també mama."</p> <p>Mare: "Jo?"</p> <p>Bruna: "Tu també l'has fet. I la Èlia i la Indira..."</p> <p>Mare: "Sí... Ha estat una experiència compartida..."</p> <p>Estic molt orgullosa del resultat de l'exposició, on han aflat molts sentiments positius i aprenentatges: Puc dir que tots els objectius marcats s'han assolit i s'ha realitzat un projecte de <i>Land - Art</i> en tots els sentits.</p>

Millors a incorporar: cap millora a incorporar. Trobo que tant la durada, els dies i la metodologia de l'exposició han estat les encertades. Encara que hi hagi molta distància en quant a setmanes entre la penúltima intervenció i l'última intervenció, no ha estat cap problema, sinó que ha estat un aspecte positiu. S'han realitzat intervencions informals al llarg d'aquest interval de temps: durant les estones de pati en petits grups (infants que tenien interès en visitar-les) anàvem a veure les instal·lacions artístiques; mentre plovia, realitzàvem prediccions a l'aula de l'estat de les instal·lacions artístiques i després anàvem a "l'Espai d'Art" a corroborar les prediccions establertes anteriorment; els pares i els fills s'apropaven en petites estones per anar afegint més elements naturals (veure fotografies de l'annex)... En definitiva, el projecte ha estat viu des del primer dia que es va començar fins l'últim.

Documentació fotogràfica de la sessió (materials i accions):

Fotografia 21: Esriuen la invitació i miren el dossier. Fotografia 22: Instal·lació artística emmarcada.

Fotografia 23: Famílies mirant la documentació fotogràfica del projecte.

10.3 Avaluació del projecte *Land – Art*

10.3.1 Descripció dels moments i instruments escollits per avaluar els progressos dels alumnes

L'avaluació ha estat continua, ja que s'ha dut a terme en el procés de desenvolupament de cada intervenció. Els instruments escollits per avaluar cada sessió ha estat la observació directa, la qual he documentat per després analitzar-la detingudament a partir de fotografies, vídeos, taules d'observació i diari de camp.

Com ja he explicat en la programació, els aspectes avaluats en l'infant han estat els següents:

- L'expressió creativa i lliure.
- Els diàlegs i l'actitud.
- La utilitat que han fet amb els instruments de descoberta.
- La interacció amb l'entorn i elements naturals.
- El respecte del medi ambient.
- La gestió realitzada de la recollida d'elements naturals (autonomia).
- Com ha percebut el caràcter canviant i efímer de les seves instal·lacions artístiques. És a dir, si poden entendre el pas del temps i com l'efecte meteorològic ha repercutit en el canvi de les seves produccions.
- El valor emocional i respecte establert a la seva instal·lació artística i a la dels seus companys/es.

10.3.2 Detall del grau d'assoliment dels objectius per part dels alumnes

Els objectius marcats en la programació era una pauta dirigida cap a l'adult, per tenir clar i anar amb seguretat a l'hora de portar a terme les intervencions. És a dir, la finalitat dels objectius marcats ha estat bàsicament perquè l'adult (en aquest cas jo mateixa), sàpigues focalitzar les intervencions i sàpigues com conduir les intervencions (crear un lligam i lògica en cada una). Partint d'aquesta ideologia, els objectius que havia previst han estat assolit satisfactòriament per tots els infants:

- **Experimentar i manipular els elements naturals:** s'ha assolit al 100%. En totes els intervencions els nens i les nenes han mostrat curiositat i interès en l'experimentació i manipulació dels elements naturals, ja siguin amb els elements naturals recollits al bosc, els elements de l'Espai d'Art i el fang.
- **Realitzar construccions amb elements naturals:** s'ha assolit al 100%. Després de l'experimentació i coneixença dels elements naturals, els nenes i les nenes tenien molt clar que volien fer "escultures" (instal·lacions artístiques) amb els elements naturals. A més de construir-les en les intervencions programades, durant petits estones de pati o entrades/sortides de l'escola amb els pares han seguit construint/desconstruint les instal·lacions artístiques.
- **Conèixer i utilitzar els instruments de descoberta del medi natural:** s'ha assolit al 100%. Han mostrat molt interès en els instruments de descoberta de l'entorn. Han rebut una gran motivació, ja que la seva presentació es va fer a través de les *Butxaques vives*, fet que creava sorpresa i fascinació.
 Quan arribaven al bosc i al camp, els infants demanaven els instruments de descoberta per recollir i/o experimentar el instrument (quan un infant prenia la iniciativa en agafar un instruments, gairebé tots/es també la prenien): les pinces per recollir pedres i fulles seques del terra, la lupa per mirar pedres i fruits de plataner, el pinzell per dibuixar en la sorra, el pal de plàstic per fer incisions en la terra, la bossa petita de plàstic per guardar pedres petites, la bossa gran de plàstic per recollir els elements naturals que més els agradava, el tub petit per guardar sorra, una capsa gran de plàstic per recollir sorra.
- **Interaccionar amb el medi natural:** s'ha assolit al 100%. Interaccionaven de manera lliure i activa amb el medi ambient.
- **Conèixer i respectar el medi natural:** s'ha assolit al 100%. Es preguntaven que eren alguns elements naturals (com per exemple: el fruit de plataner) i quan els preguntava que havien recollit ho sabien (troncs, pals, fulles, pedres i sorra). Respectaven al medi ambient, no van arrencar cap fulla i flor, s'interessaven pels elements caiguts dels arbres o dels elements no vius (sorra, pedres, fulles seques...). Cal dir que vaig explicar que les plantes i les flors vivien en la terra, estaven plantades al terra perquè era la seva casa i no podíem agafar-les perquè llavors es morien.
- **Utilitzar l'expressió creativa i lliure en les seves accions:** s'ha assolit al 80%. El 20% que considero que no va estar lliure i creatiu són per dos motius: en la segona intervenció l'adult va dir que fariem construccions amb els elements naturals (els nens/es van entendre que farien escultures) i perquè entre alguns infants hi havia

imitació a l'hora de realitzar les instal·lacions artístiques. Per la resta, cada infant va dedicar el seu temps i espai en realitzar accions amb l'espai i elements naturals. Cadascú va aportar una essència diferent.

- **Percebre el temps i l'efecte de la meteorologia en les obres creades. (Veure el caràcter canviant i efímer que posseeixen les obres que s'exposen en un espai obert i natural):** s'ha assolit al 100%. Han anat reflexionant al llarg de les intervencions el caràcter canviant de les seves instal·lacions artístiques (degut a les pluges, nevades, gelades i forts vents). Cada vegada que sortíem al pati, observem i reflexionàvem l'estat de les “escultures”. Van arribar a la conclusió que cada dia les seves “obres d'art” canviaven i, abans de sortir al pati o quan plovia o nevava, ens preguntàvem tots: “com estaran avui les “escultures?”. Tenien molt assimilat el caràcter canviant i efímer que tenien les instal·lacions artístiques, fet que preniem amb una actitud positiva i amb curiositat.
- **Adquirir eines d'autonomia i presa de decisions compartides entre tots els companys/es:** s'ha assolit al 100%. A l'hora de la sortida al bosc o camp els infants portaven la seva bossa de recollida d'elements naturals. Es van gestionar i regular el pes de la bossa segons les seves capacitats. Quan deien que pesava molt i no la podien portar els recomanava que no recollissin tants elements naturals, sinó que escollissin aquells que més els agradés per tal que no pesés tant.
També, els infants han establert converses envers la realització de les instal·lacions artístiques. Tenen molt clar que l'experiència ha estat compartida, ja que entre infants, pares i mestres s'ha portat a terme les instal·lacions artístiques (en alguns diàlegs que hem pogut observar anteriorment o en el posterior annex, expliquen que ha estat una “obra” conjunta).
- **Introduir als infants en el món del Land – Art:** s'ha assolit al 100%. Aquest objectiu inclou els altres anteriorment comentats. Al final del projecte es percep i han percebut l'essència del projecte.

11 Conclusions finals

Els infants de l'Escola Bressol Pit Roig han realitzat *Land – Art*. Com hem pogut apreciar en la part pràctica, els infants han complert tots els objectius del present projecte. Cal dir, al igual que el moviment artístic *Land – Art* utilitza aquesta terminologia per agrupar les seves obres en un conjunt i no tant per denominació o etiquetatge amb les escultures que han realitzat els infants (el resultat de la suma de totes les accions en el terreny i amb els elements d'aquest) passa el mateix. És important remarcar que malgrat totes les escultures dels nens i nenes estiguin agrupades amb la terminologia *Land – Art*, tenen molts altres, els quals varien segons l'infant, l'escultura i el procés realitzat.

El fet que les obres de *Land – Art* es realitzin en un entorn natural (espai exterior) no és el caràcter que les determina, sinó el seu concepte d'art i les reflexions que es realitzen a partir d'elles (espai i temps sobretot). Tenint present aquesta consideració, podem anomenar les escultures dels infants de 2 – 3 anys com a obres de *Land – Art*, ja que, a més de realitzar-les en un espai lliure, s'han realitzat reflexions constants: quan plovia, nevava, gelava o feia vent fort ens preguntàvem, dialogàvem i, en definitiva, realitzàvem prediccions en petits grups sobre l'estat de les escultures. Després les corroboràvem anant-les a visitar i, recordant com estaven (abans dels fenòmens meteorològics i, conseqüentment, el pas del temps) contemplàvem els canvis en silenci o els comentaven en certa fascinació.

Les accions, metodologies i produccions dels infants les podem comparar amb la de diferents artistes de *Land – Art*, sempre tenint present que mai podrà ser idèntic allò que faci un infant i allò que faci un artista. L'artista treballa des de la pròpia experiència, amb tot el seu pòsit cultural i els infants des d'una mirada d'aprenent (no tenen el mateix recorregut que l'artista, el qual l'ha portat a fer *Land – Art*). És a dir, entre l'infant i l'artista hi ha un paral·lelisme en quant a procés, ja que és similar. Llavors, tenint present el grau de les comparacions, els infants, semblant a Richard Long, han realitzat el seu camí superposant altres passos i, alhora, les seves. Han estat els protagonistes de les seves obres, ells han caminat fins arribar al bosc per tal d'agafar elements naturals per les seves escultures. Recollir i recol·lectar els elements naturals del bosc és un pas més del procés de les escultures. L'artista Wolfgang Laib també realitzava aquesta fase en el seu procés amb la recol·lecta de pol·len, per exemple. Laib considera que l'obra en sí no roman en el temps, fet que també passa en les escultures dels infants. És a dir, els infants van canviant o afegint constantment els elements naturals de les seves escultures i, fins i tot, de forma. Fent-les úniques en cada pas previ al canvi, així com efímeres.

Els infants, comparant-los paral·lelament amb Andy Goldsworthy, treballen amb la improvisació, amb qualsevol element natural i amb les mans directament. Els infants, manipulen, experimenten amb les mans, construeixen, desconstrueixen tenint així un contacte directe del cos amb la natura (a través del joc). Durant aquest joc, pel que fa a la motricitat fina i gruixuda, els nens/es han anat adquirint una mobilitat cada vegada més elaborada: repetides accions d'ajupir-se, agafar, excavar, pressionar, córrer, entre d'altres. L'artista Goldsworthy realitza un treball de “deseducament” de la seva mirada per tal de poder experimentar i manipular els elements naturals d'una manera diferent de com havia fet anteriorment, intentant que les influències culturals no afectin a la seva obra (malgrat sigui complicat, ja que té una gran trajectòria com a persona i artista). Aquesta influència que explica l'artista britànic és la que no he volgut que tinguessin els infants al començar el projecte. No obstant, a mesura que avançàvem en la seqüència d'intervencions vaig anar ensenyant progressivament altres obres (a través de fotografies i gravacions audiovisuals) per tal que poguessin anar relacionant les seves accions i escultures amb d'altres ja realitzades.

Segons Goldsworthy no és important la fulla o la pedra amb la qual es treballa, sinó el procés que hi ha darrere d'elles. És a dir, la naturalesa com un tot i no un element aïllat d'ella. La reflexió d'aquest artista és el que succeeix precisament amb els infants, no és rellevant la pedra, el tronc o la fulla escollida per l'escultura, sinó el procés per realitzar-la junt amb l'espai natural (sumant els fenòmens meteorològics i del temps), que, al cap i a la fi, és qui acaba de configurar-la (com també opina l'artista Alícia Casadesús).

La interdependència entre l'objecte creat i l'entorn natural és tan potent que els límits entre un context i altre s'uneixen, de tal manera que la metàfora que l'artista Andy Goldsworthy o Alícia Casadesús construeix en el paisatge es converteix en la pròpia naturalesa. Amb les escultures dels infants passava quelcom similar, a mesura que passava el temps les escultures cada cop semblaven que pertanyessin a l'espai des de sempre. El fet que les escultures estiguessin en un espai on les famílies i els infants haguessin de passar per davant al matí i la tarda feia que la seva mirada s'acostumessin a elles i, consegüentment, les anaven apropiant progressivament com a part essencial de l'espai. A més, el fang de les escultures va ser l'eix aglutinador que visualment semblés que formés part de la terra, ja que, després de la pluja, per exemple, el fang quedava desfet i, així mateix, aquest tornava a la terra, formant així un temps cíclic (el fang es fonia en la terra i la terra amb el fang). Per tant, voler gaudir del resultat final de l'obra és impossible perquè l'obra *Land – Art* està en constant canvi, com l'artista Robert Smithson explica a través de l'obra *l'Espiral jetty*.

En el procés interminable que han viscut els infants s'ha combinat tot el que ha estat present en l'espai i temps: l'entorn, la situació, l'estat atmosfèric, l'artista (infants), públic (famílies)... de tal manera que l'art en sí mateix no es pot denominar com quelcom objectual, ja que és molt més què això. La pròpia mirada personal i la transmissió de l'essència del projecte fan adonar de tot el procés a l'espectador (famílies i mestres en aquest cas). L'actitud presa, el valor assignat a totes les accions i produccions han estat la clau del projecte. És a dir, tant el valor afegit més conceptual de cada acció de cada infant (procés del projecte), buscar rere les accions l'aprenentatge pedagògic, l'emfatització de les escultures i, sobretot, creure que era possible el projecte de *Land – Art* en l'etapa 2 – 3 anys han estat els pilars d'aquest. En conseqüència, puc dir a partir de l'experiència que els valors del mestre o la mestra ho és tot en la tasca educativa. Una ment i una mirada oberta fa possible tot allò que et proposis, sempre tenint present les capacitats i habilitats de l'etapa dels infants. És rellevant ser creatiu i innovador en la tasca educativa ja que obres camps que potser mai s'han experimentat i, conseqüentment, obres camins d'aprenentatges diferents, potser els idonis per aquells infants que no “s'adapten” (no són els infants que s'han adaptar, sinó el mestre o la mestra ha d'adaptar la metodologia educativa envers les capacitats i interessos dels nens/es) a les metodologies existents. El *Land – Art* ha estat el instrument base per fer un projecte d'escola on l'infant ha de ser el protagonista del seu aprenentatge.

En conclusió la veritable obra d'art, per als artistes de *Land – Art* i per a mi, no és l'objecte artístic que resulta de l'acció, sinó el procés realitzat d'aquest, així com les relacions produïdes entre l'obra d'art i el subjecte que l'experimenta. Per tant, els sentiments, experiències, emocions, sentiments, vincles, entre d'altres, viscuts en el procés de producció de l'obra d'art són la veritable essència del *Land – Art*. Els infants han establert un vincle íntim en tot el que ha succeït al voltant de les escultures. Durant el procés (l'apropament a l'espai d'art; l'excursió al bosc; les intervencions d'exploració, manipulació i experimentació; el descobriment d'obres d'art d'artistes del moviment artístic; introducció del fang en les escultures; la participació dels pares; i, finalment, la final exposició) tots els sentiments, emocions, moments compartits entre uns i altres, diàlegs i reflexions, el conjunt de totes aquestes experiències que s'han viscut en un temps i espai determinat, tot el conjunt, el denominem la veritable obra i l'essència del *Land – Art*.

Doncs, tant les obres d'art dels artistes com les escultures dels infants, posseeixen un caràcter processual, cíclic, el qual permet fer visible i, alhora, adonar dels processos atmosfèrics i geològics i, simultàniament, del pas del temps. Durant les intervencions pràctiques en l'Escola

Bressol Pit Roig, vam tenir la sort que entre les intervencions ens acompanyés diferents fenòmens meteorològics (pluja, vent, neu i gel). Gràcies a aquests, van fer palès el pas del temps amb la desconstrucció de les escultures (podríem dir construcció de les escultures, ja que ja formen part de la natura i, en conseqüència, de totes les variables i fenòmens de la naturalesa). Els infants van assimilar el caràcter canviant de les escultures com quelcom natural i necessari, fet que els motivava més que les seves pròpies accions.

En les obres dels artistes contemporanis, s'exigeix, en certa manera, un espectador on la seva participació no sigui únicament passiva-contemplativa sinó, més bé, activa-especulativa. Al igual que ha passat en l'escola Bressol Pit Roig, el públic (en aquest cas famílies, mestres i infants), se'ls ha demanat la seva participació: durant les intervencions, els pares dels infants escollien un element natural que més els agradés per complementar l'escultura dels seus fills; també, a l'exposició final, a través de les invitacions, es demanava la participació del públic on se'ls demanava que anotessin una paraula o frase que reflectís el sentiment o emoció que els provoqués l'exposició o el projecte.

Tant el caràcter processual de l'obra com les accions produïdes per l'artista i l'espectador dins de l'obra, tots els artistes del moviment artístic *Land – Art* testimonien en documents tot el procés. En l'escola bressol també he testimoniat tot el procés a partir d'anotacions, fotografies i gravacions audiovisuals, fet que ha ajudat a copsar millor la interacció que estableix l'infant amb l'entorn i els elements naturals, així com els sentiments i emocions que han succeït en un determinant moment i espai. Gràcies a la documentació, podem organitzar els diferents esdeveniments durant el procés i, en definitiva, fets que han estat i romandran permanents en el temps (superposant fronteres de l'abans, l'ara i el després).

La documentació, per tant, seguint la filosofia d'Àlicia Casadesús, Andy Goldsworthy, Perejaume i Manuel Bellver, sobretot, és una eina essencial per fer adonar i fer evident allò que transcorre en un determinat espai i temps, per tal que el públic pugui apropar-se una mica més a aquell instant ple de bellesa potser oculta. Manuel Bellver, a través de la seves anotacions i poesia, fa referència a les accions que esdevenen no accions, les quals transcorren durant el silenci i no poden ser reflectides de cap manera fora del seu moment en l'espai – temps. Malgrat el poeta i artista consideri impossible transmetre aquest silenci, vol transmetre la seva essència. Bellver, al igual que Perejaume i jo, a partir de frases breus com a peu de fotografia faig incisió verbalment d'aquelles emocions, sentiments (sorgides en el silenci, de cap acció) i de d'accions reals per tal d'endinsar-nos una mica més en l'espai i temps determinat que va succeir els fets, donant l'oportunitat a l'espectador de captar part de l'essència.

Pel que fa a la tasca educativa meua, gràcies a la documentació i observació pedagògica vaig poder programar, millorar i avaluar el projecte de *Land – Art*. També, a partir d'aquestes eines pedagògiques, vaig poder analitzar (en el primer grup que va realitzar el projecte) els aspectes a millorar que, posteriorment, vaig modificar i adaptar en els següents grups. Les taules d'observació, el diari de camp, pàgina web de l'escola bressol, les llibretes i la documentació fotogràfica ha estat compartida entre tots els components de l'escola, establint un lligam entre escola – família. Fent visibles tant els processos dels infants, el què diuen, el què fan, la seva activitat i alguns dels seus productes, com la relació establerta amb els companys i entorn natural. He fet conscient de les capacitats i potencialitats dels infants a les famílies, així com la pràctica educativa del centre.

Puc dir que la realització d'aquest projecte segueix fidelment el constructivisme, ja que l'alumnat ha adquirit en tot moment una postura activa, motivada i d'implicació (sense oblidar que la meua responsabilitat com a docent ha estat de suscitar i oferir temps, espai i material per motivar); la informació donada que estigués seqüenciada de manera lògica (totes les intervencions anaven lligades, fet que l'infant relacionava els esdeveniments de manera lògica i ordenada); s'ha treballat el projecte en un context significatiu general, tant en materials, espais com en relació mestra – alumne/a.

Pel que fa les àrees que marca el Currículum i Orientacions d'Educació Infantil (Primer Cicle), els infants han descobert l'entorn a través de l'exploració dels elements naturals quan van anar al bosc i al camp a recollir-los, per exemple (els instruments de descoberta oferts van ser una bona eina de motivació i descoberta). És rellevant com van implicar la lògica-matemàtica i les ciències en la descoberta de l'entorn, ja que durant la descoberta comparaven, classificaven, ordenàvem, seriaven, realitzaven prediccions envers l'estat de les escultures quan no hi eren presents.... També, a partir del projecte, han explorat i utilitzat llenguatges amb què es poden comunicar: llenguatge artístic (través de les seves pròpies escultures i a través de les imatges d'obres d'artistes de *Land – Art*), verbal (a partir de diàlegs i reflexions) i no verbal (gestual i mirades, les quals tenien lloc durant els silencis).

A més de tenir en compte les capacitats i àrees que marca el currículum en aquesta etapa, he tingut present l'apartat de *Llenguatges visual i plàstic* del currículum del primer cicle d'Educació Infantil, el qual explica allò que ha de proporcionar a l'infant i, conseqüentment, he ofert jo a l'infant a través del meu projecte d'art i escola. Per tant, a continuació veurem una comparativa aplicativa entre cada objectiu del currículum i la consecució des del present treball:

1. *Donar la possibilitat als infants de manifestar la seva capacitat creativa i comunicativa (a partir de la creació de les instal·lacions artístiques).*
2. *La intervenció ha de potenciar-la mitjançant estratègies diverses, per exemple, posar a l'abast de l'infant materials de l'entorn perquè experimentin i desenvolupin amb llibertat els fonaments del llenguatge plàstic (he potenciat la intervenció amb material natural de l'entorn i amb el fang. També a través de diferents imatges d'obres de Land – Art, les Butxaques Vives, les instruments de descoberta de l'entorn i la documentació fotogràfica acompanyada de les tres capses petites) i mostrant el vídeo d'Andy Goldsworthy).*
3. *Un cop els infants han experimentat les sensacions amb els materials, actuen per transformar-los tot impregnant-los dels seus impulsos, les seves intencions i les seves emocions (he proporcionat a l'infant espai i temps per tal que es puguin expressar de manera lliure).*
4. *Activitats variades amb materials mal·leables o els que embruten, i que tenen la característica de deixar rastres i empremtes que perduren en el temps, són uns bons elements per iniciar-se en l'expressió plàstica (els he proporcionat el fang).*
5. *Les eines que es posen a l'abast s'han d'ajustar a les possibilitats motrius dels infants. A més, serà convenient explorar les possibilitats d'aquests instruments i del propi gest gràfic i plàstic, en diferents plans de l'espai i en diferents formats (els infants han fet servir els instruments de descoberta, les quals han estat adaptats a les seves capacitats motrius, i els elements naturals. Han creat instal·lacions artístiques en un pla dimensional i tridimensional).*
6. *També cal donar al volum el protagonisme que es mereix. Els infants han de tenir l'oportunitat d'observar i crear obres amb volum, per la qual cosa cal preveure l'ús de diferents tècniques i materials que ho permetin: fang, pasta de sal, material de rebuig, objectes de l'entorn... (en tot moment han realitzat obres en volum).*

L'exploració del llenguatge visual i plàstic també incorpora una dimensió contemplativa. Cal educar la mirada, l'apreciació artística, el plaer d'observar... Això ho podem aconseguir amb una acurada decoració de les estances, creant un racó de l'art amb l'exposició de diferents obres que es van canviant... (Els infants han tingut l'oportunitat d'observar de ben a prop les "creacions" dels seus companys/es (en el dia a dia i en la final exposició) i d'artistes (en format fotogràfic i en vídeo).

Durant la realització del projecte de Land – Art, he fet adonar de les accions dels infants a través de petits diàlegs que iniciava amb els infants per reflexionar i també amb la documentació fotogràfica. Per tal de conscienciar a la resta de públic (famílies i mestres) l'essència del procés he realitzat un dossier per a l'escola on hi ha reflectit allò més representatiu, amb petites frases

que acabin de mostrar l'essència que va succeir en un espai i un temps determinat efímer, per això és tant important la documentació, per a fer perpetuar i valorar de tot el procés viscut. Per tant, com per Walter de Maria, "l'energia" que comenta ell que es produeix en les seves obres és tal que no és pot captar per documentació, sinó per aquell qui l'ha viscut i presenciat en directe. La fotografia no substitueix a l'obra sinó que la complementa, ja que l'experiència viscuda pels infants durant el projecte és quelcom inèdit, inigualable i impossible de fer mostrar cada sentiment, emoció exacte com l'ha que es va viure en un temps i espai determinat (requereix la pròpia experiència empírica i en el lloc).

En conclusió, el punt de partida del meu projecte sorgeix de la hipòtesi "El *Land - Art* a l'Educació 0 – 3 fomenta l'expressió lliure i la comprensió del medi", la qual, lògicament, podria obtenir un resultat afirmatiu o negatiu. Tenint clar els dos resultats possibles, he seguit un procés sense cap mena d'expectativa del resultat. Per tant i opino que per l'actitud (positiva, esperançadora i compartida) que he pres davant del projecte, s'han assolit els objectius que m'havia formulat en l'inici. He cregut en el projecte, en els infants i les seves produccions, obtenint així l'afirmació de la meva hipòtesi inicial. No voldria oblidar la importància dels referents analitzats per tal de poder fomentar i crear el present projecte, tals com l'experiència viscuda en l'Escola Cooperativa el Puig, el qual és un altre clar exemple de com el *Land – art* és pot aplicar a l'escola i tenir resultats pedagògics rics.

12 Bibliografia

Casadesús, Alícia (1998). *Llauró. 12 cites. Art i natura al Collsacabra 1998/99*. Vic: Eumo Editorial.

Raquejo, Tonia (2003). *Land Art*. San Sebastian: Nerea, 7.

Wolfgang, Laib (1989). *Wolfgang Laib*. Barcelona: Fundació Joan Miró.

Rivers and tides: Andy Goldsworthy Working with Time (2001) [DVD]. Finlàndia: Microcinema International DVD. 90 min.

Perejaume (2003) *Obreda*. Barcelona: Editorial Empúries.

Bellver, Manuel (2002). *Accions*. Rafelbunyol: Revista *L'Aljania*.

— (2007) *Sequentia*. Rafelbunyol: Agrupació Cultural Vianants.

Berger, Kathleen Stassen (2004). *Psicología del desarrollo, infancia y adolescencia*. Madrid: Panamericana, 6a. Edición.

Gardini, Mariangelo ; Mas, Carlos (2001). *Observar, conocer y actuar. Método de intervención en la relación y comportamiento del niño*. Madrid: Pirámide.

Laguía, Mª José; Vidal, Cinta (1987). *Racons d'activitat a l'escola bressol i al parvulari*. Barcelona: Graó.

Coll, César; Palacios, Jesús; Marchesi, Álvaro (1990). *Desarrollo psicológico y educación*. Barcelona: Alianza Editorial

Irrsae, Piemont (1994). *Educació Artística*. Vic: Eumo Editorial.

Lowenfeld, Viktor (1973). *El niño y su arte*. Buenos Aires: Kapelusz.

Taylor, S.J.; Bogdan, Robert (1996). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona: Paidós.

Gibbs, Graham (2012). *El análisis de datos cualitativos en investigación cualitativa*. Guadalajara: Morata.

Escola Cooperativa El Puig (2011). *Terra*. Esparreguera: Llampec.

Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària. *Currículum i orientacions educació infantil. Primer cicle.*, 1ª edició. [en línia]. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions, juliol de 2012. [Consulta: 11 de març de 2013]. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Departament/Publicacions/Col_leccions/Curriculum/curriculum_infantil.pdf>

13 Annexos

13.1 Annex 1. Entrevista Alícia Casadesús

Paula Cardona: (Explicació del meu projecte de *Land – Art*)

Alícia Casadesús: “Jo no considero que faci *Land – Art*. Potser si que treballo amb la natura però no considero que faci això. Vull dir que no es només el fet de construir sinó més la relació que deies, que puguis interpretar...no només fer sinó primer sentir-la molt: es important treballar els 5 sentits (tocar, olorar, sentir..). És molt important que prèviament t'hagis envoltat amb tot això abans de fer qualsevol acció.”

Paula Cardona: “El concepte d'art és molt subjectiu. Per a tu, què és l'art?”

Alícia Casadesús: “És una pregunta difícil que te la vas fent constantment i te la vas replantejant. Vaja, bàsicament, penso que es una barreja d'intuïció, de sensació (sensibilitat) i de pensament. Aquestes tres coses més o menys equilibrades les què per mi són. És a dir, per mi quan una d'aquestes coses pesa més que l'altre, per mi, falta alguna cosa. Vull dir, si en una peça necessites un diccionari per interpretar-la perquè és tota informació o una peça que es tot sensibilitat, tan tova que no te res més, tampoc acabo d'entrar. A l'hora de crear parteixo d'una reflexió molt petita, molt vaga, que m'ajuda a començar i que després mentre vas formalitzant l'obra van apareixent aquestes coses que et deia: intuïció i tot. Tampoc pots explicar massa que és perquè si poguessis dir-ho en paraules no caldria fer-ho, i, per tant, alguna cosa més que li fa que li donem aquest nom “d'art”. Tant a l'hora de fer com a l'hora de veure, una obra que interessa es aquella que et diu sense acabar d'entendre racionalment que és, que et deixa espai perquè tu puguis entrar, que connecti alguna cosa de l'obra amb tu. Quan una cosa esta molt tancada i ja no té gaire res més a fer, aquest silenci que et permet que tu puguis entrar és per mi quan una peça és art.”

Paula Cardona: “Ja en *Llauró* també comentaves el silenci de les obres.”

Alícia Casadesús: “Cada vegada més penso que hi ha moltes mirades per mirar, observar l'art però la què més m'interessa és la contemplativa. És aquesta que necessites aquest silenci, quietud, temps, aquesta cosa... que puguis entrar i puguis arribar doncs a aquesta part que et porta l'art (que altre cosa no t'hi pot portar). També fa d'alguna manera que connectis amb la intimitat de l'artista. Hi ha alguna cosa allà que, si tu ja tens una afinitat en el moment que mires

l'obra, es connecta. Aquest punt és un miracle, l'entrada dins d'una obra (això quan mires), quan fas, no saps ben bé perquè ho fas així, potser amb el temps entens perquè ho vas fer així. És a dir, tu saps d'una manera intuïtiva quan una cosa està feta i quan no i potser més endavant entens perquè la vaig deixar aquí. És molt bo quan passa això.”

Paula Cardona: “Creus que l'art és innat o educable?”

Alícia Casadesús: “La capacitat per crear, diguéssim?”

Paula Cardona: “Sí. Fer art.”

Alícia Casadesús: “Bueno, suposo que una mica tot. El què necessites és educar la mirada. És a dir, tu pots tenir més o menys unes habilitats tècniques i ser més o menys sensible de manera innata però, penso, que s'ha de cultivar aquesta mirada. Ha de fer-la sensible i això vol un treball. Sobretot en l'art contemporani, hi ha aquesta reticència de dir: “no entenc res, això és una merda”... però potser el què fa falta és saber-ho mirar. Aquest saber mirar no és només uns coneixements sobre el món de l'art (que són importantíssims, que t'ajuda a cultivar aquesta mirada), també saber mirar petits detalls, tots els matisos que els vas cultivant d'alguna manera i... vas fent aquesta mirada que la vas aprenent també.”

Paula Cardona: “Llavors, un cop definit què és l'art, com definiries el *Land – Art*?”

Alícia Casadesús: “És què clar, quan dius *Land – Art* se me'n va una mica per les dues vertents, una més la història més americana i l'altra l'anglesa. L'americana amb aquestes grans obres que volen manipular la natura i l'anglesa que és més petita... Potser a mi m'interessa més aquesta actitud, sobretot de Richard Long, que seria més que un fer una actitud en la natura. A mi em fa por el terme de *Land – Art*, perquè tot el què és material natural ho posen aquí dins. Hi ha coses que per mi no... Encara que estiguin fetes amb coses naturals no tenen una essència de debò i llavors ja no em sento... Que treballin amb elements naturals per mi no és sinònim de *Land – Art*. O és sinònim de *Land – Art* i jo no diria *Land – Art* o per mi no és *Land – Art*, diguéssim. Llavors, suposo que estar en aquesta actitud, aquesta mirada però l'etiqueta *Land – Art* la veig amb aquestes dues vertents i jo no em sento gaire dins ni de l'una i de l'altre. Jo faig i com que parteixo de conceptes d'elements que m'envolten (ponts, rius...) i com que estic aquí faig servir això i si estigués a la ciutat faria servir uns altres. No és que jo digui : “ara vaig a treballar amb coses naturals i faré *Land – Art*”. No m'ho he plantejat mai així. Ha sortit i després m'han dit que estic fent *Land – Art*. Pot ser si però no ha estat un plantejament a priori fer això. És el què tinc, on visc.”

Paula Cardona: “Creus que tothom pot fer *Land – Art* (independentment de l'edat)?”

Alícia Casadesús: “Sí, en qualsevol edat, dels més petits fins als avis, tothom en pot fer. L'únic que fa falta és, com he dit, educar la mirada. Pots fer servir un paper, una fulla o ferro...però treballant amb conceptes naturals. Vull dir, que no es necessari que els materials siguin naturals per fer *Land – Art*, sinó les idees, l'actitud. Per això et deia abans que no m'acabo d'identificar amb el terme de *Land – Art* perquè, no ho sé, no m'agrada.”

Paula Cardona: “Alguns artistes tampoc es senten identificats amb el terme de *Land – Art*...”

Alícia Casadesús: “Sí, és quelcom més eteri. El meu treball gira al voltant del lloc i la mirada, i de la mirada i el lloc. Treballo molt segons això. Agafo un lloc i a partir d'aquí les peces són fetes per aquest lloc i des del lloc a vegades porto el lloc cap aquí. El què et deia, com estic envoltada de paisatges naturals doncs surten coses però potser acabo fent *Land – Art*, malgrat d'entrada no m'agrada classificar-me. És un concepte que te molts matisos i sembla que actualment només es contemplin aquestes dues vertents que parlàvem i, en veritat, hi ha més...”

Paula Cardona: “Com conviu amb tu el *Land – Art* (en el teu dia a dia)? Sent mestra de visual i plàstica.”

Alícia Casadesús: “No ho separo. Per exemple, si estem treballant un projecte i necessitem agafar materials naturals els agafem, però no necessàriament. Surts a fora i treballes amb el què tens però no és dir: “ara farem una classe de *Land – Art*”. T'hi trobes fent-la sense fer aquesta separació. Aquesta classificació no la tinc jo. Per exemple, aquí, a l'escola de l'Esquirol, estem assessorant amb art i escola. Ho coneixes?”

Paula Cardona: “No.”

Alícia Casadesús: “És un projecte que es fa des de el centre d'art de Vic i estem assessorant a diferents escoles de la comarca, on se'ls hi proposa un tema molt obert (aquest any ha estat el temps) i, llavors, tothom se l'agafa com vol. Fan el projecte i llavors nosaltres els assessorem per veure com el poden encarar, si entre mig tenen algun problema o suggerim maneres, materials i el què sigui. Aquí, a l'escola de l'esquirol, estem treballant els núvols, dins del tema del temps. Clar, dins d'aquest projecte estant els colors dels núvols... Treballar molt això de mirar-los. Els nens no miren gaire, llavors els faig aturar, fer adonar de tots els matisos, de badar... una mica el què dèiem, cultivar aquesta mirada: fer-los conscients del que estant veient i, després, doncs, se'n van a la “font de l'Escudella”, estiren la tovallola i miren cap a dalt

(miren les formes dels núvols). Un cop allà poden agafar fulles, per exemple, i poden fer un núvol amb fulles... Vull dir que utilitzen el material natural quan el necessiten. Si que pots treballar pensant que només ho vols fer amb materials naturals, malgrat jo no ho faig gaire això. Per mi els elements naturals és un material més. I l'actitud si que va molt lligada amb les percepcions que dèiem.”

Paula Cardona: “Seguint amb el tema de l'educació, segueixes una filosofia més reflexiva?”

Alícia Casadesús: “Sí, *Llauró*, com dèiem abans, va ser molt maco en aquest sentit perquè la gent que venia era gent de moltes afinitats. Doncs venia des del pagès que hi havia al costat d'on fèiem la intervenció, gent que estava dins del món de l'art i pujava expressament o molts nens hi havia també. Aquesta barreja d'afinitats i d'edats és una de les coses maques de veure com a través de l'art s'unien. Aquella cosa creava un respecte, un silenci... molt difícil d'explicar però amb les peces a mi m'agrada que els nens hi siguin. I, a l'hora d'ensenyar, també és una cosa que m'apassiona (del treball i de l'actitud). L'actitud que sigui reflexiva i perceptiva també; per exemple, si els nens estan dibuixant el mar, tots agafen el color blau i pinten...i dic: “és blau el mar?”, i tots: “Sí!”. A vegades ho fem amb el cel, es veu més bé. Dic: “de quin color son les muntanyes?” i diuen: “verdes” i contesto: “verdes? Segur? Mira-ho.” És la cosa de dir... Atura't i mira-ho. En el moment que els fas adonar, els dibuixos són més rics i s'aprecien aquests matisos... i, bàsicament, passa amb tot. És essencial educar la mirada, la mà i el pensament. És a dir, com deia algú, primer miro, després penso o faig. És a dir, em donen unes tècniques que són per utilitzar i mentre faig penso i, mentre penso faig.”

Paula Cardona: “Actualment quin tipus de vincle hi ha o ha d'haver entre l'educació i l'art?”

Alícia Casadesús: “Per mi l'art és una manera de viure, una actitud. Jo no puc separar, sempre estàs mirant, sempre t'està alimentat i això et fa fer i el fer et fa mirar encara més; perquè tu quan dibuixes coneixes més les coses, t'obligues a mirar més. Llavors, el més important, com et deia, és cultivar aquesta mirada per entendre coses de tu, de l'art i del món en definitiva. Sobretot aprendre a mirar, fer i pensar.

Actualment tot és informació, dades i estadístiques i, arrel de tot això, vas perdent tots els matisos, aquesta mirada més rica i acabes fent coses, treballs amb moltes dades i petit en essència. L'art t'ajuda, potser, una mica en aquest sentit.”

Paula Cardona: “Quins avantatges creus que té treballar el Land – Art en l’etapa 2 – 3 anys?”

Alícia Casadesús: “Jo crec, que si estem parlant de treballar l’art amb elements naturals, és riquíssim a l’hora d’experimentació (textures, coses perceptives). El què passa no se si te gaires avantatges o no (si es fa), perquè es deu fer molt poc... Per exemple, me’ls enduria a trepitjar fang, a tocar l’aigua, a jugar amb les empremtes de l’aigua, les ombres, el so, i després d’escoltar poder tocar la terra... Vull dir, jo l’utilitzaria molt en aquest sentit perceptiu. Un cop has tocat molt, doncs ara una mica més, saps? Anar tirant però començant per aquí i anar seguint els passos. Doncs si treballar-lo vol dir sortir fora és millor que millor, ja només això val la pena. Passejar, anant-te aturant, escoltar els comentaris i poder estirar de qualsevol cosa que veus en qualsevol moment puntual. Mira, ara que ha passat una oreneta per aquí davant, me enrecordat que un cop vam treballar amb la universitat i amb algunes escoles (a la què estic jo també va participar-hi), i vam fer unes postals (“correspondència” es deia el treball). Llavors, la gent que estudiava magisteri va fer unes postals del camí que hi havia entre casa i escola. També van convidar als nens de les escoles a fer la seva postal, les quals ens les van enviar i rebre. Després de comentar-les vam fer el nostre trajecte. El fet que estiguessin a fora, adonant-se del camí que havien fet mil vegades... llavors vam estar treballant aquest camí (per això t’ho deia, per lo de l’oreneta) perquè busquessin camins. Vam estar fent el camí invisible, el què deixa rastre (com el del cargol), vam estar fent unes instal·lacions amb fils i llanes, com si portéssim una aranya o un cargol. Vam estar cosint tota l’escola. Vam extreure molta cosa d’aquest projecte, cadascú ens deia el què havia vist, olorat... Clar, això és *Land – Art*, o no? És el què dèiem... Amb l’etiqueta de *Land – Art* veig les instal·lacions de Christo (americanes grosses) o veig les petites. No em sento ni de l’una ni de l’altre però estic treballant amb coses naturals.”

Paula Cardona: “Amb quin artista et sents identificada?”

Alícia Casadesús: “Richard long, l’actitud aquesta de caminar, més que deixar alguna cosa, aquesta manera de relacionant-hi. Laib també m’agrada molt (no se si es considerat de *Land-Art* o no). Marina Abramovic, que fa un retrobament a la Muralla Xinesa. Goldsworthy en una època em va donar i obrir molt en aquest món.”

13.2 Annex 2. Programació prèvia

El Land – Art a l'Educació 0-3.	
TÍTOL	L'expressió lliure i la comprensió del medi a través de l'art i la natura.
TEMA	Land – Art
CURS	P2
ÀREES i CAPACITATS RELACIONADES	<p>ÀREA 1: Descoberta d'un mateix i dels altres.</p> <p>ÀREA 2: Descoberta de l'entorn.</p> <p>ÀREA3 : Comunicació i llenguatges.</p> <p>EIX-CAPACITAT 1: Aprendre a ser i actuar d'una manera cada cop més autònoma.</p> <p>EIX-CAPACITAT 2: Aprendre a pensar i comunicar</p> <p>EIX-CAPACITAT 3: Aprendre a descobrir i tenir iniciativa</p> <p>EIX-CAPACITAT 4: Aprendre a conviure i habitar el món</p>
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> - Introduir als infants en el món del <i>Land – Art</i>. - Experimentar i manipular els elements naturals. - Realitzar construccions amb elements naturals. - Conèixer i utilitzar els instruments de descoberta del medi natural. - Interaccionar amb el medi natural. - Conèixer i respectar el medi natural. - Utilitzar l'expressió creativa i lliure en les seves accions. - Percebre el temps i l'efecte de la meteorologia en les obres creades (veure el caràcter canviant i efímer que posseeixen les obres que s'exposen en un espai obert i natural).

		<ul style="list-style-type: none"> - Adquirir eines d'autonomia i presa de decisions compartides entre tots els companys/es.
CONTINGUTS		<ul style="list-style-type: none"> - Els elements naturals. - El pas del temps. - La meteorologia. - Les seriacions i composicions. - Respecte vers l'entorn, les obres pròpies i dels companys/es. - Col·laboració en les tasques del <i>Land – Art</i>.
MATERIALS I RECURSOS		<ul style="list-style-type: none"> - L'espai <i>Butxaques vives</i>. - Instruments: un mirall, raspall de dents, caixa petita amb sorra, tisores, pinces, bossetes de plàstic, lupa, tovallons, recollidor, colador, tubs de plàstic, cullera petita, pinzell i un imant. - Imatges d'obres de <i>Land – Art</i> de diferents artistes. - Càmera de vídeo. - Càmera de fotografier. - Elements naturals del bosc (fulles, pedres, sorra, troncs...) i fang marró.
		<u>Objectius:</u>
		<ul style="list-style-type: none"> - Interaccionar amb el medi natural. - Experimentar i manipular els elements naturals. - Utilitzar l'expressió creativa i lliure en les seves accions. - Realitzar construccions amb elements naturals.
INTERVENCIONS	Intervenció 1. <i>Construccions a través del joc.</i>	

	<p><u>Descripció:</u></p> <p>Sense cap mena de pauta, els infants jugaran i realitzaran diferents accions (com per exemple: excavar, seriar, compondre, apilonar, foradar, fer incisions, etc.) espontànies al pati, com qualsevol dia normal a l'escola.</p> <p><u>Documentació:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fotografies. - Pauta d'observació. - Diari de camp. <p><u>Avaluació:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Si els infants han realitzat una expressió creativa i lliure o no. - Quines i com han dut a terme les seves accions. - Quin tipus d'interacció han establert amb el medi natural.
<p>Intervenció 2: <i>Presentació a través del material.</i></p>	<p><u>Objectiu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Conèixer els instruments de descoberta del medi natural. - Respectar el medi natural. <p><u>Descripció:</u></p> <p>Presentació (al pati) dels instruments de recollida i descoberta de la natura, els quals són: un mirall, raspall de dents, caixa petita amb sorra, tisores, pinces, bossetes de plàstic, lupa, tovallons, recollidor, colador, tubs de plàstic, cullera petita, pinzell i un imant. A mesura que els vaig presentant i a través del debat (mestra- infant i infant-infant), establirem diverses prediccions envers la utilitat (manipulació i experimentació) que poden tenir els instruments en l'entorn natural.</p> <p>Aquests recursos els presentaré jo mateixa als infants a</p>

través de les *Butxaques vives* (espai relacionat amb el *Land – Art*, referent a la seva finalitat i estètica), creant així l'element sorpresa. També es presentaran i s'explicarà l'ús de les bosses de recollida que tindrà cada infant (a l'hora d'anar d'excursió al bosc).

Documentació:

- Diari de camp.

Avaluació:

Observar, a partir dels seus comentaris i actitud, si han entès la finalitat que posseeixen els instruments de descoberta de l'entorn natural.

Objectiu:

- Recordar i utilitzar els instruments de descoberta del medi natural.
- Experimentar i manipular els elements naturals.
- Interaccionar amb el medi natural.
- Conèixer i respectar el medi natural.
- Adquirir eines d'autonomia i presa de decisions compartides entre tots els companys/es.

Intervenció 3: Anem al bosc.

Descripció:

Es realitzarà una excursió al bosc i, en conclusió, descoberta de l'entorn. Els infants recolliran aquells elements naturals del bosc que més els interessin (guardant-los a les bosses, de manera que ells mateixos hauran de decidir autònomament quins/quants elements naturals recullen, tot graduant el pes). Els infants podran explorar la natura amb les eines prèviament presentades en la intervenció 2, les quals es trobaran a les *Butxaques vives*. Cal dir que abans d'utilitzar els instruments

	<p>realitzaré un breu recordatori de l'ús de cada instrument.</p>
	<p><u>Documentació:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fotografies - Diari de camp
	<p><u>Avaluació:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Observar si recorden l'ús dels instruments oferts i analitzar quina mena d'ús realitza cada infant amb ells. - Observar si interaccionen i com Interaccionen amb el bosc. - Conèixer quins coneixements tenen respecte els elements naturals del bosc i si respecten el medi natural. - Observar com es gestionen la recollida d'elements naturals (autonomia).
<p>Intervenció 4: <i>Què hem fet i vist al bosc?</i></p>	<p><u>Objectiu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Recordar l'experiència del bosc a través de fotografies. - Recordar i parlar envers l'ús dels instruments de descoberta. - Observar i analitzar els elements naturals recollits. - Recordar la importància del respecte del medi natural.

	<p><u>Descripció:</u></p> <p>A l'aula: creació d'un debat a partir de les experiències viscudes en la intervenció 3. Mostraré les fotografies de l'excursió al bosc i els diferents elements naturals recollits per tots i per totes (a través de les <i>Butxaques vives</i>).</p> <p><u>Documentació:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Diari de camp. <p><u>Avaluació:</u></p> <p>Observar i analitzar de cada infant: quin record té de l'experiència del bosc; quin ús ha fet dels instruments; quins elements naturals ha escollit/recollit i el coneixement que té envers aquests; com respecten el medi natural i quin concepte tenen envers aquest valor.</p>
<p>Intervenció 5: Fem Land – Art.</p>	<p><u>Objectius:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fer <i>Land – Art</i>. - Experimentar i manipular els elements naturals. - Realitzar construccions amb elements naturals. - Interaccionar amb el medi natural. - Conèixer i respectar el medi natural. - Utilitzar l'expressió creativa i lliure en les accions. <p><u>Descripció:</u></p> <p>Els infants realitzaran accions al pati a partir dels elements naturals recollits al bosc.</p> <p><u>Documentació:</u></p>

- Gravació en vídeo.
- Fotografies del procés de les diferents accions.

Avaluació:

Observar i analitzar de cada infant: si realitza diferents construccions (quines i com) amb els elements naturals; si interacciona amb el medi natural i com ho fa; com respecte el medi natural; si les seves accions són creatives i lliures. En definitiva, com realitza *Land – Art* l'infant.

Objectius:

- Observar i conèixer diferents possibilitats, elements naturals i composicions per fer *Land – Art* (a través de diferents imatges d'obres de diferents artistes d'aquesta activitat artística).
- Conèixer i utilitzar els instruments de descoberta del medi natural.
- Recordar i conèixer elements naturals i instruments de descoberta.
- Respectar el medi natural.

**Intervenció 6: *Reflexions*
del *Land – Art*.**

Descripció:

Aquesta intervenció es realitzarà al costat de les diferents “creacions” (pati) que han fet els nens i nenes. Mostraré diverses imatges d'obres d'artistes del *Land – Art* (Eudald Alabau, Walter Mason, Nancy Holt, Robert Smithson, Andy Goldsworthy i Paolo Redwings), tot creant un debat amb les següents característiques:

- Observarem i parlarem què van fer els artistes del *Land – Art* en les seves obres.

- Relacionarem els elements naturals recollits a l'excursió (també emprats en les seves "creacions") amb els elements naturals que van utilitzar els artistes en les seves obres.
- Realitzarem prediccions dels possibles instruments que van fer servir els artistes en la producció de cada obra.

Documentació:

- Diari de camp.

Avaluació:

- Analitzar quin coneixement tenen dels elements naturals, a l'hora de relacionar el material emprat pels artistes de *Land – Art* i les accions/"creacions" dels infants.
- El coneixement que té cada infant envers l'ús dels instruments de descoberta del medi natural.
- Valorar el respecte del medi natural, a través del debat.

Intervenció 7:
Experimentem i
manipulem el fang.

Objectius:

- Experimentar i manipular amb els elements naturals.
- Utilitzar l'expressió creativa i lliure en les accions.

Descripció:

Intervenció 8: *El fang treballat.*

En aquesta sessió, treballarem les seriacions, empremtes i incisions amb el fang, i les conseqüents textures que produeixen. Prèviament, repartiré a cada infant una placa prima de fang. Després, els oferiré objectes (de formes i mesures diferents) i un motlle (amb textures integrades). Els infants experimentaran les diferents accions que podem fer a partir del material ofert.

Documentació:

- Fotografies.
- Pauta d'observació.
- Diari de camp.

Avaluació:

Observació els accions que realitza cada infant amb el fang.

Objectius:

- Fer *Land – Art*.
- Experimentar i manipular els elements naturals.
- Realitzar construccions amb elements naturals.
- Interaccionar amb el medi natural.
- Conèixer i respectar el medi natural.
- Utilitzar l'expressió creativa i lliure en les accions.

Descripció:

Aquesta sessió és la segona part de l'anterior. Els infants introduiran les "creacions" de fang realitzades en la intervenció 6 en les "creacions" de la intervenció 5. És a dir, els infants realitzaran diferents accions (apilar, distribuir, adjuntar, afegir, agafar...) amb el fang i els elements naturals en un mateix context d'espai i temps. Cal dir que l'experiència es realitzarà en el pati, per tal de veure com efecte la meteorologia i el pas del temps

	<p>en el fang (no cuit).</p> <p><u>Documentació:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gravar en vídeo/àudio i fotografiar el procés de les diferents accions dels infants. - Recollir els diàlegs dels nens/es. <p><u>Avaluació:</u></p> <p>Observar i analitzar de cada infant: si realitza diferents construccions (quines i com) amb els elements naturals; si interacciona amb el medi natural i com ho fa; com respecte el medi natural; si les seves accions són creatives i lliures. En definitiva, com realitza <i>Land – Art</i> l'infant.</p>
<p>Intervenció 9:</p> <p><i>Construccions a través del joc.</i></p>	<p><u>Objectius:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Interaccionar amb el medi natural. - Experimentar i manipular els elements naturals. - Utilitzar l'expressió creativa i lliure en les seves accions. - Realitzar construccions amb elements naturals. <p><u>Descripció:</u></p> <p>Es repetirà la intervenció número 1. La finalitat d'aquesta intervenció és la següent: observar si els infants realitzen les mateixes accions que en la primera intervenció o si les seves accions són diferents (observar si la causa del canvi d'accions és produïda pel treball realitzat en les intervencions prèvies).</p> <p><u>Documentació:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fotografies. - Pauta d'observació.

- Diari de camp.

Avaluació:

- Si els infants han realitzat una expressió creativa i lliure.
- Quines i com han dut a terme les seves accions.
- Quin tipus d'interacció han establert amb el medi natural.
- Comparar les accions d'aquesta intervenció amb la intervenció 1 per tal de veure les diferències o les semblances establertes (si hi ha hagut un canvi d'actitud per part de l'infant cap a la metodologia d'experimentació i manipulació del medi natural.)

Intervenció 10: *Procés i resultat.*

Objectius:

- Percebre que l'obra realitzada és canviant i efímera
- Percebre el pas del temps i l'efecte de meteorologia a través de les obres creades.
- Veure el caràcter canviant i efímer que posseeixen les obres que s'exposen en un espai obert i natural.
- Emfatitzar les creacions.

Descripció:

Passat una setmana aproximadament de la intervenció 7, tots els infants i les tutores anirem a visitar totes les creacions realitzades pels infants (cal dir que l'exposició estarà oberta a tot el públic, sent així una obra conjunta), les quals cada una d'elles tindrà el seu propi espai (l'obra de cada infant tindrà un marc construït, per tal d'emfatitzar-ho; a més, al voltant d'aquesta tindrà fotografies de tot el procés patit). Cal dir que els

familiars dels nens/es se'ls donarà una invitació dies abans a l'exposició. En aquesta activitat els infants donaran títol i/o explicació a les seves “creacions”.

També es realitzarà una exposició de fotografies en les parets de les escales (des de la planta 0 fins la planta 1).

Consisteix en emfatitzar les “creacions” de cada infant.

També en reflexionar, si més no observar, envers el procés realitzat, les obres creades pels infants i les diferents modificacions que han patit provocat pel pas del temps i/o meteorologia.

Documentació:

- Gravació de vídeo.
- Fotografies.
- Pauta d'observació.
- Diari de camp.

Avaluació:

- A través de les explicacions dels infants (envers les “creacions” realitzades durant tota la seqüència d'intervencions)i també del diàleg entre els mateixos infants:
- Analitzaré com cada un dels nens/es han percebut el caràcter canviant i efímer de les seves “creacions”. És a dir, el pas del temps i com l'efecte meteorològic ha repercutit en el seu canvi.
- Analitzaré la importància i el valor que ells donen a les seves pròpies “creacions” i les dels seus companys/es.

13.3 Annex 3. Canvis en la programació prèvia

La programació de les intervencions del projecte *Land – Art* s'ha dut a terme de manera flexible. És a dir, la metodologia emprada en cada sessió s'ha modificat i adaptat segons les necessitats i interessos dels infants del grup classe. S'ha suprimit i/o sumat nous punts de vista en l'aplicació pràctica de les intervencions, de la següent manera:

- Pel que fa a continguts:

- Les ciències: el medi ambient (respecte vers l'entorn (les obres pròpies i dels companyes/es) elements naturals i la meteorologia), els éssers vius, el canvi en el temps, l'experimentació i la formulació de prediccions.

- La lògica matemàtica: la correspondència, identificació, classificació, ordenació, seriació d'elements per criteris qualitatius, quantitatius, segons la posició o la forma, o la magnitud.

- El llenguatge i la comunicació (a través de l'art, el llenguatge verbal i físic).

- El treball en equip i el respecte envers les produccions (tant individuals com en grup).

- Les intervencions (la documentació fotogràfica es troba en els annexos):

- Intervenció 1: D'una manera natural, els propis alumnes van modificar-la. Els nens i les nenes havien de conèixer els elements naturals de l'entorn (qualitats sensorials) i familiaritzar-se amb l'espai on realitzarien totes les seves accions i les seves posteriors produccions. Per tant, la modificació va ser donar temps per jugar amb el material en "L'Espai d'Art".

Pel que fa a la documentació, també s'ha fet un vídeo de les seves accions.

- Intervenció 2 i 3: La intervenció 2 s'ha unit amb la 3. Abans de fer la sortida al bosc, he presentat els instruments de descoberta. El motiu de fer les dues intervencions en una sola sessió és perquè si no es fan en el mateix dia s'ha de tornar a repetir la intervenció 2, ja que sinó poden no recordar-se'n i, conseqüentment, perd la finalitat la intervenció 2 (els instruments de descoberta que siguin útils en la recollida d'elements naturals).

Pel que fa als instruments de descoberta de l'entorn han variat, ja que els següents creaven més expectació: pinces, tub petit de plàstic, bosses petites de plàstic transparent

, bosses mitjanes de plàstic transparent, pal de plàstic (cullereta del cafè), pinzell de pintura de gruix mitjà, lopes i una caps de plàstic transparent. La presentació d'aquest material s'ha realitzat al costat de "L'Espai d'Art", fet que ha ajudat a relacionar i corroborar la utilitat dels instruments. Podíem realitzar l'acció de les nostres prediccions en el mateix entorn natural, com a tall d'exemple.

Pel que fa a la sortida, el primer grup de nens/es va anar al bosc però el segon i tercer grup de nens/es van anar al camp que hi ha al costat de l'escola bressol. El motiu d'aquest canvi és perquè trobàvem els mateixos elements naturals tant en un lloc com un altre i el camí cap el bosc era molt cansat per a ells (sobretot a la tornada, perquè cadascú havia de portar la seva bossa amb els elements naturals que havien recollit).

- Intervenció 4 i 5 (unides): Abans de realitzar la intervenció 5, s'ha fet un petit recordatori/debat davant de l'espai d'art i les bosses plenes d'elements naturals que havien recollit els infants (al final de la intervenció 3, vàrem deixar les bosses al costat de "l'Espai d'Art"). Cal dir que no hi ha hagut gravació de vídeo, perquè no em permetia estar adequadament atenta a les accions i diàlegs dels nens/es. Per tant, la documentació ha estat a partir de fotografies i anotacions en el diari de camp.
- Intervenció 6: es van realitzar fotografies com part de la documentació d'aquesta sessió.
- Intervenció 7 i 8 (unides): En el primer grup de nens i nenes, la intervenció 7 es va realitzar a l'aula. Després, vàrem portar a "l'Espai d'Art" els blocs de fang treballats (el trasllat el vàrem efectuar amb una safata i amb el nom de l'infant que li corresponia). En el segon i tercer grup de nens i nenes, van treballar el fang directament en l'Espai d'Art, ja que resultava una pèrdua de temps el trasllat i trobava més adequat treballar el fang des d'un principi en l'entorn natural (fer tot el projecte en l'entorn natural). En els tres grups de nens i nenes no vàrem fer servir cap material extern de l'Espai d'Art. Per tant, van utilitzar elements naturals que es trobaven en l'espai i les mans com a eines per moldejar el fang.
- Intervenció 9: Aquesta intervenció s'ha canviat totalment. La intervenció s'anomena: *Participació dels pares*. En els tres grups es va fer de la mateixa manera però en dies diferents, ja que el projecte no el van fer simultàniament els tres grups, sinó que un grup el feia darrere de l'altre: un dilluns de 9:00 – 9:30h del matí, els pares i els infants s'apropaven a les instal·lacions de cada infant i adjuntaven l'element natural escollit prèviament. D'aquesta manera, els pares eren directament participants d'aquest projecte,

tot fent honor i donant importància a la producció que havia realitzat a l'infant. S'estableix una unió entre família, infant i escola.

La documentació realitzada ha estat a través de les fotografies i els anotacions en el diari de camp.

- Intervenció 10: les instal·lacions dels infants les he emfatitzat de la següent manera: envoltant-les amb canyes de riu (partides per la meitat) i darrera de la instal·lació he posat una tira fotogràfica del procés d'aquesta. D'aquesta manera l'espectador podrà apreciar els diferents canvis que ha anat patint la instal·lació, ja sigui per l'efecte meteorològic o humà.

Per tota l'exposició hi havia petits cartells, els quals explicaven el projecte, les àrees implicades, la definició de Land - Art i diàlegs sorgits en diferents intervencions (col·locats a la mesura del infant, de manera que quan l'adult s'ajupi per llegir la informació dels cartells, podrà observar les instal·lacions de la mateixa perspectiva que un infant de 2 – 3 anys d'edat).

Al costat de "l'Espai d'Art" hi ha una bobina com a taula, on he posat el dossier del projecte (documentació de fotografies i frases explicatives d'aquestes de tot el projecte de *Land – Art*), un cistell petit de vímet amb sorra, les invitacions i dos bolígrafs (la funcionalitat de la sorra era perquè les invitacions i els bolígrafs quedessin fixes i no sortissin volant).

L'exposició va durar dos dies consecutius i la documentació va ser a través de fotografies.

13.4 Annex 4. Documentació pedagògica del projecte [CD]

13.5 Annex 5. Documentació fotogràfica de l'exposició de les escultures [CD]

13.6 Annex 6. Diàleg sorgit del vídeo *Rivers and tides*, d'Andy Goldsworthy

- Diàleg sorgit de la sessió:

Paula Cardona: “Us recordeu de les *Butxaques vives*?”

Tots: “Sí!”

Paula Cardona: “Creieu que avui tindran coses les butxaques?”

Tots: “Sí!”

Paula Cardona: “Per tant, creieu que estaran buides o plenes les butxaques?”

Alguns nens/es alhora: “Plenes!”

Paula Cardona: “Voleu saber que hi ha a les butxaques?”

Tots: “Sí.”

Paula Cardona: “Doncs us ensenyaré obres de diferents artistes. (Trec una imatge d'una butxaca) Què és això?”

Biel: “Pedres.”

Irene: “Un forat.”

Paula Cardona: “Molt bé! hi ha un forat de color negre al mig de les pedres. Voleu veure una altra obra d'art?”

Tots: “Sí.”

Paula Cardona: “Segur?” (to baix)

Tots: “Sí.” (baixen el to també)

Paula Cardona: (trec poc a poc una altra imatge)

Biel: “Un cargol!”

Paula Cardona: “Sembla un cargol, sí. Aquestes pedres fan forma d'espiral i semblen un cargol. El senyor que ha fet aquestes *escultures* es diu Andy. Tinc una altra imatge a la butxaca que té forma i s'assembla a...” (la trec a poc a poc).

Leo: “Un ou!”

Paula Cardona: “Sí, sembla un ou! Però, de què esta fet aquest ou?”

Irene: “L'ha fet el senyor.”

Paula Cardona: “L'ha fet el senyor, sí. Quin material haurà fet servir?”

Marc: “Pedres.”

Eloi: “Amb pedres!”

Paula Cardona: “Doncs he portat un vídeo on surt com el senyor Andy va fer l'*escultura* que té forma d'ou. Voleu veure quin procés va fer?”

Tots: “Sí!”

Paula Cardona: (Poso el vídeo i comento les diferents accions que realitza l'artista) “Fa sol l'*escultura*?”

Bruna: “Sí.”

Paula Cardona: “Mireu! (assenyalo al vídeo) No està sol, té un company que li ajuda a fer l'*escultura*.”

Bruna: “És un nen?”

Paula Cardona: “És gran, és un senyor... Ha caigut l'*escultura*!” (assenyalo el vídeo)

Alguns nens/es: “Ha caigut!”

Paula Cardona: “S'ha desconstruït l'*escultura*. Mireu, ha tornat a caure l'*escultura*!” (torno a senyalar el vídeo)

Irene: “Oh!”

Paula Cardona: (Llarg silenci) “Quina cara fa l'Andy?”

Irene: “Nose.”

Paula Cardona: “Em sembla que està una mica trist i cansat, perquè portava molta estona construint la seva *escultura*.”

Irene: “Sí.” (posa cara trista)

Paula Cardona: “Es pensava que tornaria a caure l'*escultura*.”

Biel: “A mi no se'm cau.”

Paula Cardona: “Creieu que tornarà a construir l'*escultura*?”

Molts nens/es: “No.”

Paula Cardona: “Seguim mirant el vídeo per descobrir si finalment la torna a construir o no la torna a construir. Ara l'Andy està concentrat, mira silenciosament totes les pedres i pensa la manera de com posar-les per tal que no caiguin de nou. Ha de pensar bé com construir-la per obtenir aquesta *escultura* (ensenyo la imatge de l'*escultura* final), ja que no sembla fàcil fer-la.”

Irene: “No cau!” (quan veu que ha aconseguit l'*escultura*).

Bruna: “No s'ha cau.”

Marc: “Ara no s'ha cau!”

Paula Cardona: “Mireu!”

Irene: “Ja l'ha acabat!”

Paula Cardona: “Sí! Ja ha posat l'última pedra a l'*escultura*. Ara l'Andy la deixa a la platja. Mireu (assenyalo el vídeo)! L'aigua del mar està pujant... Què li passarà a l'*escultura* si continua pujant l'aigua del mar?”

Eloi: “Aquí.”

Paula Cardona: “L'aigua va pujant... Què li passarà?”

Biel: “S'enfonsarà sencera l'*escultura*!”

Paula Cardona: “Segurament, sí. On és l'*escultura*?” (assenyalo el vídeo)

Irene: “Allà.”

Paula Cardona: “Sí, està en el mar, només es veu el pic de l'*escultura*.”

Irene: “Ja no es veu.”

Biel: “S'ha enfonsada!”

Paula Cardona: “Sí, s'ha enfonsat. Abans com estava l'*escultura*?”

Marc: “Sencera.”

Paula Cardona: “Sí, la podíem veure. Però al final... Què li ha passat?”

Biel: “Es va enfonsar?”

Paula Cardona: “Comencem l'*escultura* d'una manera però després pot canviar. Recordo l'*escultura* de la Bruna: va posar una fulla a la seva escultura, però, al dia següent... On era la fulla?”

Biel: “Havia desaparegut!”

Paula Cardona: “Què li va passar?”

Bruna: “Va sortir volant i volant!”

Paula Cardona: “Sí, l'*escultura* de la Bruna va canviar perquè la fulla va sortir volant. L'*escultura* de l'Andy també va canviar, sabeu? Va començar d'una manera i va acabar d'una altra.”